

Fallstudie 2001

Miljö- och utvecklingsstudier: metod och projekt, 10p

Vad ska ekonomer lära om hållbar utveckling?

- En granskning av ekonomiutbildningarna i Mälardalsregionen av Åsa Andersson, Annelie Paavo och Jens Åström

"Miljö- och utvecklingsstudier: metod och projekt, 10p" är en tvärvetenskapligt upplagd fallstudiekurs. Kursen ger studenter ett unikt tillfälle att fördjupa sig i och analysera en aktuell och brännande samhällsfråga.

CENTRUM FÖR
MILJÖ- OCH
UTVECKLINGS-
STUDIER I UPPSALA

CEMUS

UPPSALA UNIVERSITET

Centrum för miljö- och utvecklings-
studier i Uppsala
Celsiushuset
Svartbäcksgatan 9
753 20 Uppsala

018-471 72 94 (reception)
018-471 27 95 (kontor)
018-12 07 69 (fax)
www.cemus.uu.se
info@cemus.uu.se

Förord

Under våren 2001 har studenter arbetat tillsammans, i tvärvetenskapligt sammansatta grupper, med att analysera en aktuell och brännande samhällsfråga. Ett konkret resultat av deras ansträngningar är de tre uppsatserna. En särskild styrka med de tre fallstudierna är kombinationen av gruppernas tvärvetenskapliga sammansättning och deras problembaserade arbetssätt.

De ämnen som behandlas utgår från konkreta fall - direkt från verkligheten - och spänner över många akademiska kunskapsfält. Under kursens gång har deltagande studenter tillsammans löst mängder av praktiska problem vad gäller att effektivt samarbeta i grupp, välja lämplig metod, avgränsning av frågeställning, m.m.

Kursen har haft som huvudsakliga målsättning att: 1) ge studenter möjlighet att träna sin förmåga till kritisk analys av miljö- och utvecklingsproblem, 2) stimulera kommunikation och förståelse över disciplinränsar, 3) ge tillfälle till att genomföra ett tvärvetenskapligt arbete kring miljö- och utvecklingsproblematik.

De tre uppsatserna har blivit både intressant och viktig läsning för alla de som är intresserade av de ämnen som behandlas. Uppsatserna både upprör och får en att reflektera.

Trevlig läsning.

för kursledningen, juni 2001
Magnus Tuvendal och Markus Larsson

Uppsala Universitet
Cemus, Centrum för miljö- och utvecklingsstudier
Miljö- och utvecklingsstudier, Metod och Projekt, 10p.
Examinatorer:
Carl-Reinhold Bråkenhielm, Frands Herschend

Vad skall ekonomer lära om hållbar utveckling?

- En granskning av ekonomutbildningar i
Mälardalsregionen

Åsa Andersson
Annelie Paavo
Jens Åström

2001-05-18

Abstract

This is a survey made by three students taking a course in environmental and development studies. The main purpose of the study is to examine how sustainable development is being integrated into the programmes of Economics at six seats of higher education in the region of Mälardalen, Sweden. *What should economists learn about sustainable development?* is the main question being posed and analyzed. In trying to answer this we have divided this main question into three partial questions: How are the programmes of economics designed and what do they contain? How are environmental effects and sustainable development treated and discussed? Are there any interdisciplinary parts of economics and business economics? We have tackled these issues by interviewing representatives of the boards of the programmes, studying literature as well as by examining both international documents, national documents and the schools' own documents and policies concerning environmental integration in education. The results of this study shows that most of the schools, with a few exceptions, do not treat environmental issues as important in education and do not follow the recommendations of the policies and documents. Most schools are under the impression that the students of economics must learn the basic tools of economics without too much influence from other scientific theories or alternative ways of analyzing societal problems. According to the representatives there is not enough time to analyze environmental issues. We conclude the survey by declaring the need for a new way of dealing with these issues in higher education.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Syfte och frågeställningar	6
1.2 Avgränsningar och tidigare undersökningar	6
1.3 Metod och material	7
1.4 Källkritik och gruppsammansättning	8
1.5 Definitioner och disposition.....	9
2. Teoridel.....	9
2.1 Historisk tillbakablick	9
2.2 Olika ekonomiska skolor	11
2.2.1 Neoklassisk ekonomi	11
2.2.2 Miljöekonomi.....	13
2.2.3 Institutionell ekonomi	14
2.2.4 Ekologisk ekonomi	15
3. Vad utbildning skall ta upp om hållbar utveckling.....	16
3.1 Agenda 21	16
3.2 Copernicus Charter	17
3.3 Vad skolornas miljöpolicyer anger om hållbar utveckling och miljöintegrering i utbildningen	18
3.4 Sveriges Förenade Studentkårer om vikten av miljöintegrering.....	19
3.5 Policy-dokumentens konsekvenser för ekonomutbildningen	20
4. Undersökning.....	20
4.1 Handelshögskolan, Stockholm.....	20
4.1.1 Programmets upplägg och ledning.....	20
4.1.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	21
4.1.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?	22
4.1.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	22
4.1.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?	22
4.1.6 Framtida miljöintegrering	23
4.2 Mälardalens Högskola, Eskilstuna.....	23
4.2.1 Programmets upplägg och ledning.....	23
4.2.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	24
4.2.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?	24
4.2.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	25
4.2.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?	25
4.2.6 Framtida miljöintegrering	26
4.3 Mälardalens Högskola, Västerås.....	26
4.3.1 Programmets upplägg och ledning.....	26
4.3.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	27
4.3.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?	28
4.3.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	28
4.3.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?	29
4.3.6 Framtida miljöintegrering	29
4.4 Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna.....	30
4.4.1 Programmets upplägg och ledning.....	30

4.4.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	31
4.4.3 Förkommer något samarbete över ämnesgränserna?	31
4.4.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	31
4.4.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomerna ha för hållbar utveckling?	32
4.4.6 Framtida miljöintegrering	32
4.5 Stockholms Universitet	32
4.5.1 Programmets upplägg & ledning	33
4.5.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	33
4.5.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?	34
4.5.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	34
4.5.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomerna ha för hållbar utveckling?	35
4.5.6 Framtida miljöintegrering	35
4.6 Uppsala Universitet	35
4.6.1 Programmets upplägg & ledning	36
4.6.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?	36
4.6.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?	37
4.6.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?	38
4.6.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomerna ha för hållbar utveckling?	38
4.6.6 Framtida miljöintegrering	39
5. Diskussion.....	39
5.1 Miljöeffekter och hållbar utveckling i utbildningen- en bristvara	39
5.2 Tvärvetenskaplighet- en outnyttjad resurs	41
5.3 Om vetenskapsteoretisk insikt och pluralism inom ekonomiämnen.....	42
5.4 Varför följer inte skolorna policydokumenten?	42
5.5 Uppfyller ekonomer sitt ansvar?	44
5.6 Slutord.....	45
Källförteckning	47
Bilagor	49

1. Inledning

Miljöproblem hör till de största och allvarligaste hoten som mänskligheten idag står inför. Det är en stor utmaning att inom en snar framtid ställa om vårt samhälle och slå in på en mer hållbar väg, enligt intentionerna från bland annat Riokonferensen 1992 och Agenda 21-handlingsprogrammet för en hållbar utveckling¹. Miljöproblem är i regel komplexa och gränsöverskridande mellan såväl vetenskaper, yrken som nationer. Därmed förutsätter vägen till ett hållbart samhälle enligt Agenda 21 inte bara hänsyn till de ekologiska livsbetingelserna, utan i lika hög grad även social hänsyn, demokrati- och genusaspekter. Med hjälp av bland annat dessa former av hänsyn och användandet av försiktighetsprincipen, ska vi bereda väg för ett hållbart samhälle och framtida generationers liv på jorden.

Lösningen på miljöproblemen ligger således inte endast inom det naturvetenskapliga fältet, även om naturvetenskapen spelar en stor roll för förståelsen av vad naturen tål. På grund av att våra miljöproblem är såväl globala som komplexa, inbegriper miljö- och utvecklingsfrågor alla möjliga aspekter av det mänskliga tänkandet. Naturvetenskapen kan ge oss spelreglerna, men kunskapen om hur man kan föra in samhället på en hållbar väg ligger övervägande inom de samhällliga och ekonomiska vetenskapsområdena.

Främst ekonomivetenskaperna har dock ofta kritiserats för att de till stor del avskärmar sig från de ekologiska och sociala betingelserna som ger ramarna för de mänskliga aktiviteterna här på jorden. Samtidigt hör ekonomer och bland dem såväl teoretiker som praktiker, till de grupper som har stort inflytande i dagens Sverige och på den internationella arenan. Det mer eller mindre stora avståndet mellan ekologi och ekonomi, i kombination med ekonomernas makt över verktyg och medel, ser vi som problematiskt. Det ligger nämligen i allas ansvar att verka i riktningen mot ett hållbart samhälle, och då inte bara i bemärkelsen av fortsatt ekonomisk tillväxt. Fortsatt ekonomisk tillväxt kan nämligen förverkligas *utan* hänsyn till varken ekologiska betingelser, inkomstfördelning eller U-landsproblematiken. Det är mot den bakgrunden vi finner det intressant att studera hur miljö och hållbar utveckling integreras i ekonomutbildningen på svenska universitet och högskolor.

---

¹ Miljö- och naturresursdepartementet. *Agenda 21*.

1.1 Syfte och frågeställningar

Mot bakgrunden att ekonomer borde lära sig något om samspelet mellan de naturliga ramarna för vår gemensamma överlevnads skull, ställer vi oss den övergripande frågan: *Vad skall ekonomer lära om hållbar utveckling?* Vårt syfte är att nå ökad förståelse kring den övergripande frågeställningen som är medvetet mångtydig. Den öppnar delfrågor ur flera aspekter och vi behandlar dessa genom att studera vad tanken är att ekonomer skall lära sig om miljö och hållbar utveckling. Dels utefter riktlinjer enligt nationella och skolanknutna policydokument, och dels efter intentioner från programansvarigas sida. Uppsatsen är uppbyggd efter följande delfrågeställningar: *Hur ser ekonomprogrammets upplägg och innehåll ut? Hur tas miljöeffekter och hållbar utveckling upp? Finns det tvärvetenskapliga vinklingar inom ämnena företagsekonomi och nationalekonomi?* Frågan om vad ekonomer bör lära sig om hållbar utveckling kan givetvis komma upp. Vi har dock valt att inte fördjupa oss i den problematiken eller försöka ge det rätta svaret på den frågan. I avslutningen diskuterar vi dock översiktligt såväl aspekter av vad ekonomer skall lära som vad ekonomer bör lära om hållbar utveckling.

1.2 Avgränsningar och tidigare undersökningar

Vi har valt att studera fem universitet och högskolor i Mälardalsregionen, som ger sammantaget sex ekonomprogram. Skolorna är: Handelshögskolan i Stockholm, Mälardalens Högskola där vi studerar två olika ekonomiprogram, Stockholms Universitet, Sveriges Lantbruksuniversitet i Ultuna och Uppsala Universitet. Valet av just dessa skolor grundar sig i att de uppvisar ett brett utbud av olika sorters ekonomiprogram. De har valt att angripa hållbarhetsaspekten i ekonomutbildningarna på olika sätt, och är till geografisk utbredning och till antalet lämpliga för vårt val av metod. Tonvikten i undersökningen har främst lagts på de grundläggande kurserna i nationalekonomi och företagsekonomi som är obligatoriska för studenter på grundnivån för att fånga upp kärnan i det som lärs ut till alla ekonomer, oberoende av vilken inriktning studenterna väljer senare. Förutom grundnivån behandlar vi fördjupningsinriktningarna översiktligt, eftersom till exempel miljöekonomi ofta kommer in bland dessa.

En studie som tar upp ekonomutbildningars uppbyggnad ur ett hållbarhetsperspektiv har enligt vår kännedom inte gjorts tidigare. Svenska Ekodemiker² utförde en stor undersökning

---

² Svenska ekodemiker är en paraplyorganisation för miljöorganisationer knutna till den akademiska världen.

under våren 2000, ”Ekodemisk Granskning”, där man med hjälp av sina medlemsföreningar på svenska högskolor och universitet undersökte hur skolorna arbetade med införandet av miljöledningssystem. I den undersökningen fanns ett avsnitt om miljöintegrering i utbildningen. Detta avsnitt blev dock alltför svårtolkat och det är delvis på initiativ från Ekodemiker som denna undersökning har gjorts.

1.3 Metod och material

Metoden för granskningen har varit att intervjua representanter för programnämnden för ekonomiprogrammet vid respektive skola. Avsikten med detta val av intervjupersoner är att vi vill få en helhetsbild av hur ekonomutbildningen är upplagd, hur förändringsvindarna blåst genom åren och hur beslut rörande innehåll och utbildningskvalitet tas. Den organisatoriska strukturen ser dock lite olika ut, främst med avseende på om det är en högskola eller ett universitet. På högskolorna har det oftast funnits ett väl fungerande programråd/programnämnd, medan universitetens struktur i högre grad är decentraliserad till institutionsnivå. På Uppsala Universitet har vi därför intervjuat studierektorerna på företagsekonomiska respektive nationalekonomiska institutionen. På Stockholms Universitet har endast studierektorn på den företagsekonomiska institutionen varit tillgänglig för intervju.

En svaghet i vårt val av metod är att den utesluter studenternas syn, förutom då vi granskat val av uppsatsämnen på de olika skolorna. Studenternas syn på miljöintegrering är givetvis viktig för att se vad som lärs ut i praktiken, men i denna fallstudie utesluts de på grund av att det hade krävt för mycket tid. Programansvariga har varit den mest intressanta målgruppen för oss att intervjua, i och med att de både kan ge en övergripande bild av programmet och föra fram de intentioner som ligger till grund för upplägg och innehåll. Deras svar kan vi sedan ställa mot andra intentioner om vad ekonomer skall lära sig om hållbar utveckling, exempelvis Agenda 21, samt ge en bild av utsikterna för en framtida miljöintegrering i respektive utbildningsprogram.

Förutom faktainsamlande med hjälp av intervjuer har vi läst litteratur inom området ekologi, etik och ekonomi. Vi har även granskat vad som står i policydokument angående utbildningskvalitet och hållbar utveckling samt deltagit i en konferens om hur man kan förgröna agendan på högskoleutbildningar, ”Greenspiration 3”. Även val av uppsatsämnen bland studenterna har studerats eftersom det kan ge en bild av vad studenterna faktiskt har fått

ett intresse för under tidigare kurser inom ämnet. De uppsatser som är aktuella i denna undersökning är de på C- och D-nivå skrivna under åren 1999 och 2000. Uppsatserna hämtades från skolornas egna hemsidor.

1.4 Källkritik och grupp sammansättning

Det finns en viss fara med att intervjua representanter ur programråd / programnämnd / ledningsgrupp för ekonomiprogrammen såsom företrädare för ett program och utifrån detta dra slutsatser för hela programmet. Programmen har i regel ett brett utbud av kurser vilket ger många olika influenser, inte minst från undervisande lärare. Detta ger att de intervjuandes svar riskerar att vara missvisande dels på grund av brist på detaljkunskap i fråga om kursupplägg, dels i brister i representativitet. Vi har dock försökt att förebygga sådana felkällor genom att utforma intervjufrågor av bred karaktär och be den intervjuade svara som representant för programmet. I ett fall, på Sveriges Lantbruksuniversitet, har det inte funnits möjligheter att anordna träff för intervju med varken ordföranden för programrådet eller programkoordinatören. Istället har vi intervjuat en lektor, som tidigare suttit med i programnämnden. Personen i fråga ansåg sig dock ha god kunskap om vad som behandlas i nämnden. Vi har vidare främst använt oss av litteratur som fokuserar på hållbarhetsaspekter inom ekonomiämnet och därmed inte i lika stor utsträckning studerat traditionell ekonomisk litteratur.

De tre personer som har arbetat med denna fallstudie har relativt god tvärvetenskaplig fördelning då två kommer från det samhällsvetenskapliga och en från det naturvetenskapliga området. Åsa Andersson går på samhällsvetarprogrammet på Uppsala Universitet och har en kandidatexamen med ekonomisk geografi / samhällsgeografi som huvudämne, utöver det har hon läst kurser i nationalekonomi, företagsekonomi och kurser på Cemus. Annelie Paavo går också på samhällsvetarprogrammet vid Uppsala Universitet och har en kandidatexamen med samhällsgeografi som huvudämne. Hon har dessutom läst kurser i ekonomisk historia, nationalekonomi och kurser på Cemus. Jens Åström går på naturresursprogrammet på Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, med inriktning biologi. Därutöver har han läst praktisk filosofi upp till B-nivå samt kurser på Cemus. Fallstudiearbetet har delats upp emellan gruppmedlemmarna gällande de rent praktiska detaljerna. Det teoretiska arbetet med formulering av intervjufrågor, intervjuande och analys av insamlat material har dock gjorts

mer eller mindre gemensamt. Vi tror att detta upplägg innebär en styrka i det avseendet att vi löpande har kunnat dela med oss och använda oss av vår kunskap från olika discipliner.

1.5 Definitioner och disposition

Vi använder oss av begreppet ”tvärvetenskap” på flera ställen i föreliggande uppsats. Eftersom begreppet som sådant är tvetydigt och mycket omdiskuterat rörande dess egentliga innebörd, väljer vi att parallellt använda oss av begreppet ”mångvetenskap”³. Mångvetenskap är vad som uppkommer när olika ämnesföreträdare diskuterar sitt ämne och delarna förblir separata. Tvärvetenskap innebär en mer integrerad form då ett främmande ämnes metod och begrepp tas in och bestämmer det egna ämnet. En av våra intervjufrågor tar upp huruvida de intervjuade ser ekonomin som fri från underliggande värderingar. Med det menas om de anser att de teorier de lär ut för med sig några värderingar implicit. Till exempel kan man tänka sig att en teori som endast marginellt tar upp miljöfrågor för med sig värderingen ”miljöfrågor är oviktiga” eller ”miljöfrågor är ingenting för ekonomer”.

Uppsatsens inleds med ett avsnitt om hur den ekonomiska vetenskapen historiskt sett har utvecklats. Därefter följer ett kapitel om de policydokument som aktörer inom högre utbildning har anpassat sig till. Efter det presenteras resultatet av vår undersökning, skola efter skola enligt följande rubriker: Programmets upplägg och ledning, Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?, Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?, Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?, Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling? och Framtida miljöintegrering. Sist redovisas slutdiskussionen upplagd efter liknande huvudteman.

2. Teoridel

2.1 Historisk tillbakablick

Resurser, tillväxt, hushållning och utveckling är begrepp som har utgjort kärnan i det ekonomiska ämnet ända sedan dess uppkomst. Rent språkligt betyder ekonomi hushållning

med resurser och den kopplingen var central för pionjärerna på området. Det ekonomiska teoretiserandet tog med personer som Adam Smith, Malthus, Ricardo och John Stuart Mill avstamp i en förutsättningslös debattmiljö där resonemangen hade ett klart och erkänt beroende till de grundläggande antagandena. Många av de första stora ekonomerna var i grunden filosofer och deras tänkande innehöll en samhällsanalys på bred front. De rent ekonomiska bitarna kom in som en del bland andra, om än viktig. De hade alla åsikter om hur samhällets tillväxt fungerar och varken Smith, Mill, Ricardo eller Malthus ansåg att tillväxten kunde fortsätta för evigt. De hade dock olika förklaringar till varför det var så.⁴

De ekonomiska teorierna byggde länge på åsikten att den ekonomiska tillväxten har en gräns och förde ett ganska pessimistiskt resonemang om vad som kan hända när det växande samhället slår huvudet i resurstaket. Ekonomin och speciellt nationalekonomin blev därför länge omnämnt som ”den dystra vetenskapen”⁵. De dystra framtidsutsikterna hade som sagt olika förklaringar för olika tänkare. För Malthus var den centrala tankegången att tillgången på resurser inte kan öka i samma takt som befolkningmängden ökar. Han menade att resurstillgången som bäst kunde öka aritmetiskt (det vill säga 2,3,4,5 o.s.v.) medan befolkningmängden ökar exponentiellt (2,4,8,16 o.s.v.). Förr eller senare skulle det alltså bli en akut brist på resurser och situationen bli ohållbar.⁶ För Mill däremot låg tillväxtbegränsningarna inom det sociala området. Enligt honom finns det en gräns för hur stor ekonomi ett samhälle klarar av och han menar att ökad livskvalité inte automatiskt följer med ekonomisk tillväxt. Efter en viss nivå börjar livskvalitén att minska med ökad tillväxt och resultatet blir till slut en så låg livskvalité att samhället blir ohållbart. Han förde istället ett resonemang om det stationära tillståndet som det optimala⁷.

Nationalekonomins fader och mest betydande tänkare Adam Smith var också skeptisk till en evig tillväxt även om hans tänkta gräns låg långt in i framtiden. Smiths idag kanske mest ihågkomna idé är den om ”den osynliga handen”⁸ som lägger saker och ting tillrätta på en väl fungerande marknad. Tanken var att en marknad bestående av aktörer som har sin egen nytta för ögonen får som effekt att resursutnyttjande optimeras och den bästa distributionen uppnås. Det hänvisas än idag till denna kraft som med sin enkelhet och historiska pondus avskräcker

---

³ Föreläsning av Carl-Reinhold Bråkenhielm, professor i empirisk livsåskådningsvetenskap, 01-04-03

⁴ Hermele, Kenneth. *Ekonomerna, tillväxten och miljön*. s. 19

⁵ Hermele, Kenneth. *Ekonomerna, tillväxten och miljön*. s. 20

⁶ Worster, Donald. *De ekologiska idéernas historia*. s. 111

⁷ Theodore C. Denise, Sheldon P. Peterfreund och Nicholas P. White.

ifrågasättande. Frågan är dock om Smith skulle vara särskilt nöjd med hur hans resonemang presenteras idag. Enligt Smiths sätt att se på saken var ”den osynliga handen” ett resultat av en väl skött marknad med alla begränsningar och moraliska förpliktelser det innebär.

Begreppet används idag av somliga som ett argument mot alla restriktioner på marknaden och krav på moraliska hänsyn. Idag är resonemanget ”det behöver vi inte tänka på, sånt sköter den osynliga handen”. För Smith var dock en stark moral hos aktörerna en lika viktig förutsättning som något annat för att få marknaden att fungera enligt ”den osynliga handens princip”⁹. I dagens debatt har begreppet använts som ett argument emot just de saker som Smith ansåg utgöra dess grund¹⁰.

Malthus idéer om befolkningsproblematiken är inte särskilt väl ansedda av dagens ekonomiska ideologer. Källan till kritiken kommer från hans förenklade syn på hur befolkningsökning och resursförbrukning fungerar. Malthusiansk används idag ibland som ett skällsord av de som vill undvika en debatt om befolkningsproblematiken.¹¹

2.2 Olika ekonomiska skolor

Inom ämnet nationalekonomi ryms ett antal olika inriktningar. Genom historien har de olika inriktningarna haft olika stort inflytande, men den dominerande inom ämnet idag är neoklassisk ekonomi. Förutom neoklassisk ekonomi anser vi att det för denna uppsats är intressant att ta upp ekologisk ekonomi, miljöekonomi och institutionell ekonomi. Detta på grund av att vi under våra intervjuer stött på dessa inriktningar som benämns som alternativ och komplement till den neoklassiska skolan.

2.2.1 Neoklassisk ekonomi

Det var under inflytande av naturvetenskapen som den neoklassiska ekonomin skapades. Ekonomin fick en matematisk prägel där man försökte räkna ut hur marknaden skulle styras för att fungera optimalt. Inspirerade av fysiken såg ekonomerna utbud och efterfrågan som olika krafter som kunde regleras på en marknad. Det konstruerades statistiska modeller av verkligheten som visserligen var grovt förenklade men som ändå sågs som viktiga för att förklara olika förlopp inom ekonomin. Detta var ett uttryck för en optimistisk syn på

---

⁸ Lübcke, Poul (red.). *Filosoflexikonet*. s. 512

⁹ Ibid.

¹⁰ Myers, Norman & Simon, Julian L. *Scarcity or abundance?*. s. 200

¹¹ Ibid. s. 32-34, se även s. 123-124.

framtiden där ekonomerna ansåg att tillväxten var självklar och att de därmed kunde ägna mer tid åt forskning om marknadens funktion. Istället för att som tidigare ekonomer anta ett helhetsperspektiv på samhället införde neoklassikerna ett mikroperspektiv som analyserade individer och företag, delvis för att undvika den känsliga klassfrågan som berörts tidigare av marxistiska ekonomer.¹² Även inom företagsekonomin är den neoklassiska skolan inflytelserik. Företagen ses då utifrån en marknadsmässig synvinkel och fokus ligger på branschstruktur och prismekanismen. Vid neoklassisk forskning om företag koncentreras analysen på vinstmaximering och liksom i nationalekonomin antas det att det råder perfekt konkurrens på marknaden.¹³

Hur ser då neoklassicismen på miljöfrågor? Eftersom de bygger sina teorier på monetär grund, det vill säga att alla varor och resurser går att värdera i pengar, ser de även miljön som värderingsbar i monetära termer. För att kunna föra in miljön i de neoklassiska kostnadsanalyserna krävs alltså att nyttan av miljön värderas i förhållande till övriga resurser i samhället. I vissa fall kan det vara svårt att avgöra värdet på en viss del av miljön och då får ekonomerna skaffa sig en uppfattning genom att exempelvis fråga människor hur mycket de värderar denna miljö, till exempel en badsjö eller ett skogsparti. Genom att analysera miljön på detta sätt anser neoklassicismen att resurser är direkt utbytbara med varandra. Det görs alltså ingen distinktion mellan olika resurser, oavsett om några har ett värde som inte vanligtvis mäts i monetära termer. Neoklassicismen hävdar också att prismekanismen är tillräcklig för att skydda miljön. Om en naturresurs börjar ta slut kommer den att bli allt svårare att få tag på, vilket leder till att priset stiger. Det leder i sin tur till att allt färre kan använda sig av den, och det innebär att ett alternativ till varan eller resursen kommer att utvecklas. Marknaden alltså är en utmärkt barometer för hur vi bör använda naturresurserna anser många av de neoklassiska ekonomerna. Neoklassisk teori har en stark tilltro till vetenskapen och tekniken och ser inget problem i att en resurs sinar.¹⁴

Inom den klassiska ekonomin förekommer ingen diskussion om det ekologiska systemet och det antas i de flesta av modellerna att det finns obegränsat med naturresurser. Det förs inte heller någon diskussion om att konsumenter och producenter är beroende av kvalitén på den omgivande naturen. Miljöekonomer behandlar dessa frågor, men de saknas ofta i den

---

¹² Pålsson Syll, Lars. *De ekonomiska teoriernas historia*. s. 186

¹³ *Ibid.* s. 263

¹⁴ Söderbaum, Peter. *Ekologisk ekonomi*. s. 15 ff.

klassiska ekonomin. Många ekonomer hävdar dock att själva begreppet ekonomi just betyder hushållning med resurser och att det i sig rättfärdigar ämnets bristande diskussion om ekologiska system. Hushållning med resurser inom neoklassisk teori handlar istället om hur resurserna skall användas för att ge största möjliga effektivitet. Att resurser bör sparas eller skonas från överutnyttjande och felanvändning ingår inte i begreppet. Den enda gången det lönar sig att spara på resurser är om man kan förväntas få högre vinst eller nytta om man konsumerar eller säljer dem i framtiden. En icke prissatt vara har inget kommersiellt värde av att sparas. Alltså är miljö och naturresurser som är ovärderade monetärt sett inte intressanta för ekonomer och behöver inte beaktas.¹⁵

2.2.2 Miljöekonomi

Miljöekonomin är en gren av den neoklassiska skolan som växt fram som en reaktion på de ökade miljöproblemen i världen. Denna del av ämnet syftar till att analysera samhället i förhållande till ekosystemet. Inom miljöekonomin använder ekonomerna sig av klassiska modeller men försöker sätta in naturen och miljön i dessa modeller genom att värdera dem i monetära termer.

Ett problem som nationalekonomer identifierat kallas för de allmänna tillgångarnas tragedi. Många av naturresurserna som finns saknar ägare, till exempel luft, klimat och ozonlager. De är alltså allmänna och kan användas obegränsat av alla. Därmed saknas också mekanismer som talar om när tillgångarna begränsas eller försämras. Människor fortsätter oftast att använda sig av dessa tillgångar ändå, eftersom de får del av fördelarna som individer men behöver inte ta nackdelarna ensamma utan delar dem med många andra. Detta leder till överutnyttjande av vissa kollektiva resurser. Externa effekter är ett annat begrepp som används för att beskriva de negativa (eller positiva) effekter på miljön som uppkommer vid produktion. Ett exempel på en negativ extern effekt är utsläpp från en fabrik och som leder till att en sjö i närheten måste renas. Kostnaden för reningen av den sjön borde tillkomma företaget men den kostnaden räknas sällan in i företagets kalkyler. Produktionen är alltså billigare än den verkliga kostnaden om nedsmutsningen inte räknas med. För att komma till rätta med detta anser miljöekonomer att det behövs en tredje part, utöver producent och konsument, som ser till att kostnaderna för de miljöförstörande aktiviteterna läggs på dem som förstör. Det finns två olika styrmedel för detta: Administrativa och ekonomiska. Med

---

¹⁵ Bergström, Axelsson, Skånberg, Nycander. *Hållbar ekonomi*. s. 108 f.

administrativa styrmedel menas att myndigheter kan bestämma hur företagen ska agera, förbjuda vissa aktiviteter eller bara tillåta en viss teknologi i produktionen. Ekonomiska styrmedel gör att priserna på produktionen ändras, företag kan bli ålagda att betala avgifter eller skatter om de förorenar. Ett av de ekonomiska styrmedel som behandlats i samhällsdebatten på senare tid är säljbara utsläppsrättigheter. Det innebär att en myndighet sätter en gräns för hur mycket som får släppas ut, och sedan säljer eller skänker utsläppsrättigheter till marknadens aktörer. På så vis kan de köpa och sälja rättigheter mellan varandra och således uppnå en marknadssituation. Miljöekonomier brukar generellt förespråka ekonomiska styrmedel eftersom de påverkar företagets vilja och incitament till att anpassa produktionen till en mer miljövänlig sådan.¹⁶

Miljöekonomin bygger sina modeller på en neoklassisk grund. Den ser miljöproblemen som bromsklossar i produktionen och tillväxten och inte som etiska problem. Miljöskadande aktiviteter är huvudsakligen ett problem eftersom det ger effektivitetsförluster, och om miljön försämras leder det också till att välfärden påverkas negativt. Dålig hushållning med resurser och ökade utsläpp anses således skapa en ineffektiv marknad.¹⁷

2.2.3 Institutionell ekonomi

Institutionalismen kritiserade den neoklassiska synen på människan som en ”economic man”¹⁸ med fullständig information om marknaden. De hävdade istället att människan i hög grad styrs av instinkter, vanor och social tillhörighet.¹⁹ Företrädarna för denna skola anser att samhället och ekonomin inte kan skiljas åt utan borde betraktas som en helhet. Därför är samtliga individer styrda av samhället liksom samhället styrs av dem. Institutioner spelar alltså en viktig roll för ekonomin, därav namnet. De anser också att tvärvetenskaplighet är viktigt för att förstå ekonomin och hur den samspelar med övriga delar av samhället.

Marknaden är inte perfekt enligt en institutionell ekonom, och jämvikt är inte normaltillståndet. Snarare präglas ekonomin av dynamik och föränderlighet. Istället för att som neoklassikerna utgå ifrån nyttomaximerande borde ekonomerna anta en mer verklighetstrogen syn på människans ekonomiska handlande utifrån psykologiska och sociologiska modeller om förväntningar och antaganden.²⁰

---

¹⁶ Pihl, Håkan. *Miljöekonomi för en hållbar utveckling*. s. 192 ff

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Det vill säga en rationell, kostnadseffektiv och nyttomaximerande individ.

¹⁹ Pålsson, Syll, Lars. *De ekonomiska teoriernas historia*. s. 229 ff.

²⁰ Ibid. s. 251 f.

Institutionalisterna ser de flesta samhällsfrågor som komplexa och mångdimensionerade, även när det gäller miljöfrågor. Istället för att som neoklassikerna förenkla och bryta ned problemen väljer de att se till helhetsperspektivet. Vid förenklingar kan det visserligen bli lättare att se tendenser eller samband, men det är också lätt hänt att vissa perspektiv faller bort. Just när det gäller miljöfrågorna är det mycket viktigt att använda ett helhetsperspektiv eftersom sådana frågor är komplexa. Ser man på miljöproblematiken utan att vara medveten om dess omfattning och bredd löser man inga problem. Miljöfrågor spänner dessutom över olika vetenskapsområden vilket gör att ett tvärvetenskapligt perspektiv är önskvärt. Institutionalismen förespråkar tvärvetenskap och ser gärna att inspiration hämtas från såväl andra samhällsvetenskapliga och beteendevetenskapliga ämnen som från naturvetenskapen. Slutligen kan nämnas att institutionella ekonomer menar att det är viktigt att ta ställning och redogöra för vilken ideologisk position och begreppsapparat man som forskare använder sig av. De är inte kritiska mot positivismen och dess objektiva, värdenutrala forskning, men menar att vissa frågor kräver andra metoder och att det är bra att kunna växla däremellan. I miljöfrågor kan det vara av värde att använda en mer djupgående forskningsmetod.²¹

2.2.4 Ekologisk ekonomi

Ekologisk ekonomi är en inriktning som valt att kritisera den neoklassiska synen på ekonomi som ett system i balans styrt av marknaden. De vill istället hävda att ekonomin är i högsta grad obalanserad och leder till ett okontrollerat användande av naturresurser. Samhället håller på att förbruka sina egna förutsättningar för existens genom miljöfarliga och nedsmutsande aktiviteter. Genom att använda de tekniker som vi använder oss av idag i produktionen ökar vi bara förbrukningen av energi och material. Ekologiska ekonomer brukar förespråka ett småskaligt samhälle med lokal produktion av varor och tjänster samt en minskning av produktionen och kanske framför allt en minskning av konsumtionen. Brundtlandrapporten som skrevs 1987 tar upp dessa tankegångar men har blivit kritiserad av ekologiska ekonomer för att försöka förena tillväxt och hållbarhet, två motstridiga begrepp enligt många ekologiska ekonomer. De motsätter sig också ofta det neoklassiska sättet att värdera miljö och naturresurser i monetära termer.²² Vad de ekologiska ekonomerna eftersträvar är en vetenskap som behandlar miljöfrågor som centrala och inte som externa effekter eller marknadsmislyckanden. De vill också att det förs en övergripande debatt om ekologisk

---

²¹ Söderbaum, Peter. *Ekologisk ekonomi*. s. 37 ff.

²² Pålsson Syll, Lars. *De ekonomiska teoriernas historia*. s. 415

uthållighet i alla delar av samhället. Neoklassiska teorier är inte tillräckliga för att behandla dagens miljöproblem, enligt dem. Man efterlyser en större öppenhet inför alternativa skolor inom ekonomin och alternativa sätt att bedriva forskning.²³

3. Vad utbildning skall ta upp om hållbar utveckling

Miljöfrågorna är utan tvekan tvärvetenskapliga till sin karaktär och arbetet med denna typ av frågor är både disciplin- och fakultetsöverskridande, vilket har slagits fast inledningsvis. Utöver de särskilda miljökurserna och miljöutbildningarna som finns är det således viktigt att integrera miljö- och utvecklingsfrågor i andra mer generella kurser och utbildningsprogram. Allt detta enligt Utbildningsdepartementet, angående just miljöaspekter i den högre utbildningen.²⁴ Vidare anger regeringens proposition 1999/2000:28 ”Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan” att målen för den högre utbildningen bör ses över samt att kraven på färdigheter utöver det ämnes- och yrkesspecifika kunnandet i flera hänseenden ökat. Bland annat anges att det krävs ökade kunskaper för att delta i utvecklingen av ett hållbart samhälle i begreppets vidare bemärkelse.²⁵

3.1 Agenda 21

Agenda 21 slår i kapitel 36 fast att utbildning är avgörande för att främja en hållbar utveckling och för att förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsproblem. Vidare fastställs att utbildning om miljö och utveckling för att vara effektiv, bör omfatta dynamiken i såväl den fysiska/biologiska, sociala och ekonomiska miljön och ingå i samtliga ämnen och vetenskapsgrenar.²⁶ Länder som har undertecknat Agenda 21 ska fastställa sina egna prioriteringar, tidsplaner och politik utifrån ett antal mål. Bland dessa finns målet om att främja en integrering av miljö- och utvecklingsbegrepp i alla utbildningsprogram. Detta ska göras med hjälp av bästa tillgängliga vetenskapliga underlag och andra lämpliga kunskapskällor, och med särskild tonvikt på vidareutbildning av beslutsfattare på alla nivåer. I avsnittet som handlar om åtgärder slås sedan fast att ”regeringar bör sträva efter att inom de närmaste tre åren uppdatera eller utarbeta strategier i syfte att integrera miljö och utveckling

---

²³ Söderbaum, Peter. *Ekologisk ekonomi*. 43 f.

²⁴ www.utbildning.regeringen.se/HUT/hut-index.htm 01-04-26

²⁵ Regeringsproposition 1999/2000:28, s. 20

²⁶ Miljö- och naturresursdepartementet. *Agenda 21*. s. 520

som ett gränsöverskridande inslag i utbildning på alla nivåer”²⁷, samt att det bör upprättas förberedande och interna utbildningsprogram för alla lärare, administratörer, utbildningsplanerare, samt icke-formella lärare inom alla sektorer i syfte att klargöra miljö- och utvecklingsundervisningens karaktär och metoder.²⁸

För att vidare främja målen i Agenda 21 har Rådet för högskoleutbildning inrättats, på ett uppdrag från regeringen sedan 1992 för att främja integrering av miljöperspektiv i grundutbildningen. Alla statliga myndigheter, inklusive landets högskolor och universitet, har dessutom fått i regeringsuppdrag att införa miljöledningssystem.²⁹ Enligt ”Ekodemisk Granskning” har dock arbetet med införandet av miljöledningssystem kommit olika långt i en jämförelse mellan lärosäten. Det råder överhuvudtaget ett glapp mellan miljöpolicy och handlingsprogram, vilket dels gäller målen för den praktiska miljöanpassningen och dels målen för forskning och utbildning. För det sistnämnda området är glappet extra stort, på en del lärosäten tas mål för miljöintegrering av forskning och utveckling inte ens med i miljöpolicy och än mindre i handlingsprogrammen. Detta trots att forskning och utbildning på de allra flesta lärosäten är den största indirekta faktorn för påverkan på den totala verksamheten.³⁰

3.2 Copernicus Charter

Copernicus-programmet har tagit fasta på och högre utbildning är av yttersta vikt för att klara omställningen till ett hållbart samhälle. Detta enligt tankegångarna som finns nedtecknade i ”Copernicus Charter”, en deklARATION som undertecknats av åtskilliga europeiska universitet och samtliga som ingår i vår undersökning³¹. Det var Association of European Universities, CRE som tog initiativet till Copernicus i början av 1990-talet. Copernicus står för ”CO-operation Programme in Europe for Research on Nature and Industry through Coordinated University Studies”³². Målet med Copernicus är att stimulera diskussionen om hur universitet och högskolor kan bidra till en fortsatt implementering av Agenda 21, särskilt avseende kapitel 36, gällande såväl universitetsnivå och samhället i övrigt. Deklarationen slår fast att utbildning på alla nivåer, särskilt på högskolenivå, skall vara orienterade mot ett

---

²⁷ Ibid. s. 521

²⁸ Miljö- och naturresursdepartementet. *Agenda 21*. s. 522

²⁹ Högskoleverket. 2000. Miljöhandboken. *Miljöperspektiv i utbildningen- hur då? Så här gjorde vi!*

³⁰ Svenska Ekodemiker. *Ekodemisk granskning*.

³¹ www.cre-copernicus.de. 01-05-10

³² Högskoleverket. Miljöhandboken. *Miljöperspektiv i utbildningen- hur då? Så här gjorde vi!*

hållbarhetsperspektiv och på så vis bidra till miljömedvetna attityder, kunskaper, färdigheter, beteendemönster samt etiskt ansvarstagande hos individerna. Utbildning måste bli miljöutbildning i begreppets vida bemärkelse. Copernicus ger således lärosäten inom den högre utbildningen ett stort ansvar i deras roll som utbildare av kommande generationer samhällsmedborgare och med expertis inom olika forskningsfält, för att tackla omställningen till ett hållbart samhälle. Det är följaktligen lärosätenas plikt att propagera för miljöfärdigheter och att bidra till ett samhälle präglad av miljöetik, allt enligt handlingsprogrammet Agenda 21:s rekommendationer för utbildning inom miljö- och utveckling. För att kunna uppfylla dessa mål och uppdrag, måste universitet och högskolor inleda och utforma en omdanande process och med stor kraft och styrka arbeta med att implementera Copernicus handlingsprinciper (se bilaga 2).

3.3 Vad skolornas miljöpolicy anger om hållbar utveckling och miljöintegrering i utbildningen

Handelshögskolan har ingen officiell miljöpolicy.³³

Mälardalens högskola anger i sin miljöpolicy att högskolan genom utbildning och forskning skall bidra till ökad kunskap och insikt om en hållbar utveckling och att lagen ska ses som en miniminivå för högskolans arbete för en hållbar utveckling. De särskilda miljömålen för utbildning och forskning uppger bland annat att institutionernas program och kurser ska, där så är naturligt, lyfta fram och behandla miljöaspekterna samt att studenter skall få en allmän introduktion till begreppet en hållbar utveckling.³⁴

Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, slår i sin miljöpolicy bland annat fast att skolan skall skapa möjligheter för studerande att skaffa sig en god kunskapsgrund och förståelse för miljöaspekter i samhällsutvecklingen, och därmed förutsättningar att kunna bidra till en ekologiskt hållbar utveckling. I programmet för miljöledningsarbetet vid SLU anges under rubriken ”prioriterade miljöfrågor” att en förstärkning av miljöinnehållet i institutionernas kursutbud är ett övergripande miljömål.³⁵

---

³³ Enligt personalchefen vid Handelshögskolan, Lisa Tilert.

³⁴ www.mdh.se. 01-05-12

³⁵ www.slu.se. 01-05-12

Stockholms Universitet anger i sin miljöpolicy att det är en av universitetets centrala uppgifter att genom miljöforskning och miljöutbildning bidra till lösningen av de globala miljöproblemen. För utbildning är de övergripande målen att aspekter på miljö och hållbar utveckling skall integreras i alla relevanta kurser. Studenter vid Stockholms Universitet skall erbjudas fakultetsövergripande kurser om miljö- och hållbar utveckling.³⁶

Uppsala universitet anger i sin miljöpolicy att universitetet bland annat skall stimulera till konkreta åtgärder som främjar en hållbar utveckling. Det innebär vidare att universitetet i tillämpliga delar följer Agenda 21 genom att exempelvis göra studenter och anställda medvetna om miljö- och utvecklingsfrågor. I universitetets kvalitetsutvecklingsprogram under rubriken ”miljö”, slås fast att den kanske viktigaste verksamheten när det gäller forskning och utbildning om miljö, är integrerade miljöinslag i ett stort antal utbildningar. I detta arbete skall studenternas engagemang tas tillvara. Att universitetet har anslutit sig till Copernicus-dokumentet omnämns i kvalitetsutvecklingsprogrammet.³⁷

3.4 Sveriges Förenade Studentkårer om vikten av miljöintegrering

Enligt Utbildningsdepartementet anges angående just miljöaspekter i den högre utbildningen, att utöver föreskrifter i lagar, förordningar samt regleringsbrev till högskolorna utgör studenternas engagemang i miljöfrågor en stor drivkraft i utvecklingen av arbetet för hållbar utveckling vid lärosätena.³⁸ Drivkraften och engagemanget bland studenterna kan ta sig många olika uttryck, senast uttrycktes den i en motion av SFS, Sveriges Förenade Studentkårer, vid ett årsmöte i början av maj 2001. I den antagna formuleringen som skall föras in i SFS:s åsiktsdokument, påtalades nämligen att högskolan har ett stort ansvar för samhällsutvecklingen, vilken skall vara långsiktig och ekologiskt hållbar. Vidare att högskolan skall integrera miljöfrågor och hållbar utveckling i all relevant utbildning, administration och utvecklingsarbete. Studenterna skall dessutom ha ett reellt och formellt inflytande över högskolans miljöarbete. Detta visar att de uttalade påbuden inte endast är något som kommer från centralt håll, utan även har en förankring bland de direkt berörda, det vill säga studenterna.³⁹

---

³⁶ www.lacke.tb.su.se/Internt/policy. 01-05-11

³⁷ info.uu.se/Internt/nsf 01-04-20

³⁸ www.utbildning.regeringen.se/HUT/hut-index.htm. 01-04-26

³⁹ www.swedish-ecodemics.a.se/ekodemiker/sfs 01-05-10

3.5 Policydokumentens konsekvenser för ekonomutbildningen

Enligt Agenda 21, Copernicus, lärosätenas egna miljöpolicy och SFS:s ställningstagande för miljöintegrering i alla relevanta utbildningar, ligger det följaktligen ett ansvar på ekonomernas axlar. Av Sveriges högskolor och universitet har 13 stycken undertecknat måldokumentet Copernicus. Bland dessa finns som tidigare nämnts samtliga lärosäten som ingår i denna fallstudie. Det är dock viktigt att i det här sammanhanget poängtera att Copernicus är just ett måldokument och inget annat. Det finns stora skillnader i att skriva på ett dokument och att som en följd av detta även inrätta en konkret handlingsplan för hur målen ska hanteras, vilket ovanstående resonemang samt efterföljande utläggningar ytterligare kommer att visa. Ekonomer har således ett ansvar att dela bördan som ligger i omställningen mot ett hållbar samhälle. Det är relevant att detta ansvar grundligt diskuteras och får reella konsekvenser för såväl forskning som för studenter på grundnivå. Föreliggande undersökning kommer förhoppningsvis att kunna ge ett svar på hur seriöst man har tacklat detta ansvar och hur genomgående den medföljande problematiken har angripits.

4. Undersökning

4.1 Handelshögskolan, Stockholm

Vi intervjuade Lars Bergman på Handelshögskolan, som är ordförande i utbildningsnämnden, grundutbildningschef samt professor i miljöekonomi.

4.1.1 Programmets upplägg och ledning

På Handelshögskolan läser studenterna ett fyraårigt ekonomprogram där de första två åren är gemensamma för samtliga studenter. Dessa två år är uppdelade i fem block där studenterna läser flera ämnen parallellt. De ämnen som läses är företagsekonomi, nationalekonomi, statistik, rättsvetenskap och finansiell ekonomi. Efter dessa två obligatoriska år kan studenterna välja bland fem huvudområden för att skapa sig en tydlig profil i sin utbildning. Här kan skolan erbjuda: Företag och ledning, Marknadsföring, Redovisning och finansiell styrning, Finansiell ekonomi samt Internationell ekonomi. Under den tid som programmet funnits har det reviderats ett antal gånger, ungefär vart tionde år. Det görs främst eftersom arbetsmarknaden förändras, liksom samhällsdebatt och forskning. Programmet förändras också genom att nya kurser uppstår som bättre kan spegla aktuella frågor i samhället.

På Handelshögskolan har man inget programråd utan en utbildningsnämnd som fyller ungefär samma funktion. I utbildningsnämnden ingår studentrepresentanter, två professorer, Bergman själv och två andra lärare. De träffas var sjätte vecka. Bergman menar att Handelshögskolan är en mycket decentraliserad skola och att det gäller även för utbildningsnämnden. Nämnden tar inga egna initiativ vad gäller utbildningsfrågor utan fungerar som det organ som godkänner sådana initiativ från lärare och studenter. Eftersom nämnden inte behöver axla något ekonomiskt ansvar är det sällan som några initiativ stoppas där. Bergman menar att det alltså finns en stor frihet för lärare att ge de kurser som de är intresserade av att ge, och för studenterna att önska sådana kurser som de vill läsa.

4.1.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

Miljöaspekter tas endast i liten omfattning upp på Handelshögskolan. Fenomenet att miljöaspekter på senare tid har börjat spela en allt större roll inom företagen ses dock som intressant ur teoretisk synvinkel. Begreppet behandlas mer som fenomen än utifrån egen övertygelse enligt Bergman. Miljöaspekter kommer också in inom företagsekonomi i marknadsföringen där man tar upp miljömärkning och miljöaspekter som marknadsföringsargument. Inom redovisning tas däremot inte miljöfrågor upp enligt Bergman. "Lite konstigt, det borde kanske göras" är Bergmans kommentar.

Miljöeffekter behandlas inom nationalekonomi på ett traditionellt sätt, som så kallade externa effekter. Miljöfrågor tas också upp i termer av kollektiva varor och det finns inslag inom avsnittet om spelteori som berör miljöeffekter. Bergman säger att miljöfrågor inte är någon huvudfråga på Handelshögskolan, utan att de istället kommer in då och då som aspekter i vissa praktiska fallstudier. Bergman tar upp deras valbara kurs i miljöekonomi som ett gott exempel. Ämnet miljöekonomi har till stor del utvecklats en gång i tiden på Handelshögskolan och numer finns det också en valfri kurs som ca 40 studenter per år väljer att gå. Det rör sig alltså om en relativt liten kurs och Bergman tror att de är de studenter med lite bredare perspektiv som kanske är intresserade av att arbeta utomlands som väljer kursen. Bergman menar ändå att miljöekonomi är ett populärt ämne att skriva uppsats om på de grundläggande kurserna.

4.1.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?

Tvårvetenskaplighet är en ovanlighet på Handelshögskolan enligt Bergman. Han menar att det förmodligen är svårare för en skola som Handelshögskolan att ta in föreläsare från andra discipliner eftersom det ämnesmässigt är en liten skola. På ett stort universitet finns det större möjligheter att lyfta in kunskaper från andra ämnen. Inom företagsekonomi finns det dock ett samarbete med Institutionen för psykologi som också finns på skolan. Inom nationalekonomi tar man in föreläsare från bland annat Riksbanken. Överhuvudtaget kommer de flesta gästföreläsarna från näringslivet, för att ta upp erfarenheter ur sina yrkesroller. Det handlar om hur man tillämpar teorin i praktiken. Bergman har inte märkt någon efterfrågan från studenterna på ökade inslag från andra ämnen.

4.1.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Den utbildning som studenterna får sig till livs vid Handelshögskolan är först och främst, enligt Bergman, en grundläggande och gedigen ekonomutbildning med neoklassisk teori samt en specialisering inom något område. Utbildningen på Handelshögskolan speglar vad dagens arbetsgivare vill ha menar Bergman. Att lärarna ska ta upp alternativa synsätt på ekonomin är ingenting som diskuterats och man har inte heller varken från lärarhåll eller studenthåll märkt någon efterfrågan på sådana kurser.

4.1.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

På Handelshögskolan tar man inte upp problematiken kring bakomliggande värderingar eller eventuella konsekvenser av agerande efter modeller på kurserna i företagsekonomi och nationalekonomi. Den intervjuade kommer gång på gång tillbaka till det faktum att de lär ut analysverktyg som kan tillämpas på i princip vilket ämne som helst. Analysverktygen anses vidare inte ge någon ideologisk prägel eller lämpa sig bättre eller sämre till att analysera olika typer av problem. Angående ekonomers ansvar ansåg grundutbildningschefen att ekonomer inte har något större ansvar för miljöproblemen än någon annan. I och för sig anger Bergman att ledare har makt och att Handelshögskolan visserligen utbildar ledare, men att man inte kan förvänta sig att till exempel en företagsledare skall prioritera miljöfrågor i konkurrenssituationer. Bergman anger vidare att grundläggande diskussioner om ovan nämnda värderingsproblematik samt om ansvar är intressanta, men att sådana diskussioner är sällsynta på kurserna.

4.1.6 Framtida miljöintegrering

Bergman tror inte att man i framtiden kommer att integrera miljö och hållbar utveckling i en högre grad än vad som görs idag. Han tror att miljöproblematiken, t.ex. i form av miljöekonomi, knappast kommer att bli en obligatorisk del av Handelshögskolans ekonomiprogram. Detta i och med att man måste prioritera. Det man istället är mest mån om på skolan är att kurserna svarar mot arbetsmarknadens behov och man vill även ge varje student gedigna baskunskaper.

4.2 Mälardalens Högskola, Eskilstuna

Vi intervjuade Kjell Gustavsson, studierektor och programansvarig för ekonomiprogrammet vid Mälardalens Högskola.

4.2.1 Programmets upplägg och ledning

Högskolan har två huvudorter, Eskilstuna och Västerås, som hyser ekonomutbildningen tillsammans. De studenter som väljer att läsa ekonomi vid Mälardalens Högskola får en traditionell magisterexamen i företagsekonomi. Programledningen ser gärna att studenterna får den kompetens som behövs för ett revisoryrke och det är där tyngdpunkten läggs. För övrigt är programmet brett och allmänt hållet. I stora drag kan programmet beskrivas som följer: De två första åren är helt styrda och läses av samtliga studenter på programmet, och då läser de bland annat 20 poäng nationalekonomi. På C- och D-nivå kan studenterna välja mellan tre huvudinriktningar: Verksamhetsstyrning, Revision och redovisning samt Marknadsföring. Inom dessa inriktningar får studenterna bestämma fritt vilka kurser de vill ta. Ekonomutbildningen i Eskilstuna har funnits sedan 1970-talet men i något annorlunda form och regi, bland annat lästes tidigare vissa kurser vid Uppsala Universitet. Några övergripande förändringar har inte genomförts under åren. Det rör sig mest om formella förändringar, innehållet i programmet ser dock i stort sett likadant ut som det alltid har gjort. Eftersom programmet attraherar studenter har man från ledningens sida valt att inte ändra på något som fungerar.

Det finns inte något fungerande programråd för ekonomiprogrammet, utan det existerar enbart på papperet. Tack vare att konceptet fungerat bra har man inte sett något behov av att ha någon som direkt har drivit programmet. Dess dagliga drift har till stor del tagits för given. Tidigare hade man ett programforum efter varje läsperiod som fungerade som ett slags

utvärderande organ för studenter och lärare. Detta lades dock ned eftersom forumet fick karaktären av ytterligare en kursutvärdering. Istället finns nu början till ett programråd som skall bestå av ungefär fem lärare och fem studenter. Programrådet kommer att få stor möjlighet att påverka hur strukturen på ekonomiprogrammet kommer att se ut.

4.2.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

Enligt Gustavsson tas frågor om hållbar utveckling upp mycket lite i programmet. Han menar att det till stor del är avhängigt vilka lärare som håller i kurserna och att det är svårt att få tag på lärare med kompetens på området. Rent konkret har miljöaspekter och hållbar utveckling kommit in i utbildningen mestadels genom gästföreläsare. Det kan röra sig om att någon utifrån håller en enstaka föreläsning som studenterna får en extrauppgift på eller dylikt. Utslaget av sådana försök har dock tidigare inte varit helt bra, menar Gustavsson. Än så länge är institutionen beroende av externa föreläsare när det gäller sådana frågor. Detta beroende både av att deras egna lärare har begränsad kunskap i ämnet och av deras brist på tid. På sikt menar dock Gustavsson att miljö- och utvecklingsfrågor måste behandlas av den egna institutionen och tas upp över hela agendan. Det räcker inte med att lyfta in lösryckta bitar här och där. Han menar att det är ett större projekt än man kan tro att införa förändringar i grundkurserna.

På frågan vad studenterna lär sig om miljöaspekter och hållbar utveckling svarar Gustavsson att det rör sig om fragment här och där. ”Det åtminstone antyds att det finns andra mått än monetära” som Gustavsson säger. Inslagen handlar om att introducera begrepp och bläddra i en miljöredovisning från något företag. Utbildningen lär inte ut något specifikt om hållbar utveckling. Den är i hög grad traditionell och olika modellers giltighet ställs sällan emot varandra. Det förs sällan diskussioner på ett mer grundläggande plan på kurserna och andra måttstockar än monetära kommer i stort sett inte in. Gustavsson menar att det förekommer en betydande mängd ”ren korvstoppling”, men att det delvis är ett resultat av förutsättningarna. Det är mycket som ska hinnas med att läras ut av de traditionella teorierna och det är ”många korvar som skall stoppas”, som Gustavsson uttrycker det.

4.2.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?

Utbytet mellan discipliner är mycket litet ifråga om vad studenter kommer i kontakt med. De allra flesta ekonomstudenter läser alla sina kurser inom den ekonomiska institutionen. Det är på sätt och vis beklagligt tycker Gustavsson, men påpekar att det delvis är ett resultat av

studenternas bristande intresse. I organisationskurserna finns det fler influenser från andra ämnesområden än det gör i exempelvis kurser i ekonomisk styrning. Där tittar man mest på sina traditionella modeller. Att programmets upplägg är traditionellt har inte föranlett någon kritik från studenternas sida. Möjligen börjar en sådan kritik visa sig i ett vikande antal sökande. Det faktum att studenterna inte läser vid andra institutioner får konsekvenser för studenternas världsuppfattning, misstänker Gustavsson. Han tycker ibland att studenterna är dåliga på att inse att det finns en verklighet utanför modellerna och att den inte alltid går att reducera till de enkla modeller som är vanliga idag. ”Många studenter verkar tycka att världen är ett redovisningsproblem”, säger Gustavsson. Han menar att det krävs mer än kunskap i ekonomi för att förstå världen. Det bör dock påpekas att detta är hans personliga åsikt som inte nödvändigtvis speglar hela lärarkårens åsikter. Många lärare tycker att ekonomin är fullt tillräcklig i sig själv enligt Gustavsson.

Det förekommer en mycket liten grad av utbyte mellan ekonomiprogrammet och programmet för ekologisk ekonomi, trots att båda finns på samma högskola. Bildandet av det sistnämnda programmet verkar inte ha satt några djupare spår hos det traditionella programmet. Vi frågar Gustavsson om ekonomiprogrammet är utsatt för någon större konkurrens från programmet för ekologisk ekonomi men det tror han inte. Han menar att de attraherar olika typer av studenter. Det nya programmet för ekologisk ekonomi rekryterar studenter från hela landet medan det traditionella hämtar sina flesta studenter ifrån närområdet.

4.2.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Gustavsson menar att studenterna får en vink om att det finns andra skolor men att undervisningen helt och hållet grundar sig på en neoklassisk teoribildning. Studenternas perspektiv på ekonomi formas in i den teoribildning som lärs ut. Gustavsson skulle gärna se att det förekommer mer diskussion på kurserna om alternativa teorier och perspektiv på ekonomi. Han anser att det ensidiga perspektivet är något av en brist i programmet. Många av lärarna anser dock att utbildningen är bra som den är och anser inte att det finns ett behov av förändring.

4.2.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

Gustavsson anser att man på kurserna i företagsekonomi och nationalekonomi på Mälardalens Högskola är dåliga på att redogöra för bakomliggande värderingar hos teorier och modeller

som rör exempelvis människo- och samhällssyn. Istället handlar det mest om tekniska system och Gustavsson menar att studenterna ibland inte verkar inse att det finns en verklighet utanför modellerna.

Den intervjuade anger att ekonomerna absolut har ett ansvar att förmedla hållbar utveckling, men att man inte har kommit långt i sådana frågor. Det kommer också en del påtryckningar uppifrån i organisationen om att miljötänkandet skall öka, i och med att skolan är miljöcertifierad enligt ISO 14001. En del lärare sägs uppvisa ett visst motstånd mot förändringarna som upplevs som just påtvingade uppifrån. De flesta känner att de inte har tid att engagera sig i frågor rörande miljö och hållbar utveckling.

4.2.6 Framtida miljöintegrering

Institutionen har vuxit mycket snabbt och det har inneburit en del problem, det är bland annat svårt att rekrytera lärare vilket innebär att det är svårt att få tid över. Gustavsson tror dock att situationen som den är idag är ohållbar. Tidigare har man inte haft några problem med studentunderlag men nu har man börjat se ett svikande antal sökande. Om den trenden håller i sig måste förmodligen en förändring till. Viljan och resurserna för att genomföra förändringarna inom programmet finns alltså, men problemet ligger i att kunskaperna saknas. Dessutom har man inte fått in något krav från studenthåll.

4.3 Mälardalens Högskola, Västerås

I Västerås finns, förutom det ordinarie ekonomiprogrammet, ett program som kallas för Programmet för ekologisk ekonomi. Vi intervjuade Daniel Badman, programvärd, och Mats Eberhardson, doktorand. Båda har läst programmet för ekologisk ekonomi.

4.3.1 Programmets upplägg och ledning

Studenterna kan ta en kandidatexamen eller en magisterexamen. Samtliga studenter får en examen i företagsekonomi, men huvudämnet är ekologisk ekonomi som kan sägas vara ett mellanting mellan företagsekonomi och nationalekonomi. Utöver företagsekonomi läser studenterna sociologi, ekologi och samhällsplanering för att få en bredd på utbildningen. Programmet kan sägas vila på tre ben: ekologi/miljö, ekonomi och samhällsplanering. Det är uppbyggt för att ha ett tvärvetenskapligt angreppssätt och ämnar ge studenterna en bred kunskapsbas om samhällsrelaterade frågor, framför allt miljöfrågor. Tyngdpunkten i programmet

ligger inom ämnet ekologisk ekonomi, framför allt problematiseringen av tillväxttanken. Programmet har funnits sedan 1995 och det har inte skett några grundläggande förändringar sedan dess.

Det finns inget programråd i Västerås, däremot en programledning bestående av tre personer som har officiellt ansvar för programmet. Dessa tre personer i ledningen är programansvarig, ämnesansvarig och programvärd. Varje årskull har i sin tur en klassrepresentant som har nära kontakt med programledningen. De intervjuade betonade att organisationen för programmet är platt vilket innebär att de flesta inblandade har inflytande på något sätt över programmet. Klassernas storlek gör att studenterna lätt kan kontakta lärare och ledning och på så vis främjas ett öppet klimat. Programledningen har, som tidigare nämnts, det officiella ansvaret för programmet men är också ansvarig för dess upplägg och innehåll. Den har stor makt att genomföra förändringar i kursplaner, även om det formellt sett är institutionsstyrelsen som klubbar igenom besluten. Ledningen träffas ungefär en gång per månad.

4.3.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

Badman och Eberhardson har lite svårt att ge enskilda exempel på hur miljöaspekter och hållbar utveckling tas upp i utbildningen. De menar att sådana ämnen har en självklar plats och är ständigt närvarande i undervisningen. Miljöpåverkan är själva utgångspunkten för ämnet ekologisk ekonomi. Man försöker ta ett helhetsgrepp på frågan och peka på olika sätt företag kan arbeta med miljöfrågor. Man går bland annat igenom miljöledningssystem, miljöredovisning med mera. Ett företags image kontra dess faktiska påverkan är ett exempel på frågor som diskuteras. Ett annat är företags organisatoriska struktur och den eventuella betydelse det har för miljöpåverkan.

Vad gäller nationalekonomi vill programmet främst kritisera och ändra på den traditionella nationalekonomins premisser om hur människor och marknader fungerar. Ekologisk ekonomi är kritisk till nationalekonomins människo- och natursyn. Man är också kritisk till den ur traditionell nationalekonomi framvuxna miljöekonomin. Det är främst miljöekonomers vilja att reducera naturen till monetära termer som sticker i ögonen. Programmet innehåller en kurs i miljöekonomi som hyrs in externt. Inom programmet menar man att studenterna måste känna till de traditionella teorierna för att kunna sätta kritiken i ett sammanhang.

4.3.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?

Ambitionen från programledningen är att utbildningen skall vara tvärvetenskaplig. Det vore för mycket att kalla det tvärvetenskap i praktiken menar dock Eberhardson. Han brukar kalla det mångvetenskap då man i alla fall läser mycket från olika ämnesområden. Den grundläggande tanken är att få studenterna att tänka på frågor ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Strävan efter tvärvetenskaplighet går som en röd tråd genom programmet och tvärvetenskaplig problemlösning utgör kärnan i ekologisk ekonomi enligt Badman och Eberhardson. Trots den positiva attityden till mångvetenskap existerar dock inget formellt regelbundet utbyte med andra institutioner. Samarbetet sker främst genom informella kontaktnät. Det finns en önskan från programledningens sida om utökad samarbete och diskussion mellan olika delar i högskolan.

4.3.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Programmet för ekologisk ekonomi är utformat specifikt för att ge ett alternativt synsätt på miljö- och utvecklingsproblematiken. Att ge en nyanserad bild av de etablerade ekonomiska teorierna och försöka ge studenterna alternativ är ett av huvudsyftena med programmet. Tidigare läste studenterna kursen mikroekonomi men det har ändrats. Nu läser studenterna, som tidigare nämnts, nationalekonomi genom en fempoängskurs i miljöekonomi. En del nationalekonomi tas också upp inom ämnet ekologisk ekonomi. Den kritiska inställningen mot neoklassisk nationalekonomi är mycket stark inom programmet och studenterna läser ämnet med den utgångspunkten att de sedan kommer att kritisera vad de lärt sig.

Även inom företagsekonomi är kritiken ganska omfattande. Eberhardson menar att traditionell organisations- och marknadsföringsteori har ett ensidigt vinstperspektiv där allt går ut på att manipulera människor att endast göra det som är bäst ur företagets synpunkt. Han menar att programmet försöker ge en nyanserad bild av företag genom att ta upp till exempel institutionell ekonomi som behandlar företagets samhällsansvar, samt att det finns attityder både hos företag och individer som bygger på andra grunder än vinstmaximering. Ekologisk ekonomi är överhuvudtaget kritisk mot de traditionella teoriernas människocentrerade grundsyn och hävdar att det finns andra värden att ta hänsyn till. Inom både nationalekonomi och företagsekonomi finns en bristande människosyn som går ut på att hon lever fristående från miljön och handlar rationellt i alla situationer. Detta är vad ekologisk ekonomi vill kritisera och förändra.

4.3.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

På programmet för ekologisk ekonomi har man en grundläggande ambition att diskutera och ändra på den traditionella nationalekonomins värdepremisser och man anser att nationalekonomi har en bristande människo- och natursyn. Överlag anser man att de traditionella teorierna är alltför antropocentriska och att en del av modellerna ofta får användningsområden de egentligen inte passar för.

Badman och Eberhardson uppger att ekonomer är mycket betydelsefulla aktörer i samhället och att de således har ett stort ansvar för att tackla miljöfrågorna. Vidare påpekas att man bör skilja på vad ekonomer kan göra och vilken roll de faktiskt spelar i samhället, när man diskuterar vilket ansvar som vilar på deras axlar. Ekonomer kanske inte kan ha alla svaren på hur samhället skall organiseras, även om det idag ofta förutsätts att de har det, enligt Badman och Eberhardson.

4.3.6 Framtida miljöintegrering

Man integrerar redan i dagsläget miljöeffekter och hållbar utveckling i utbildningen på Ekologisk Ekonomi- programmet, man har till exempel en uttalad ambition att i hög grad utgå från Agenda 21. Enligt Badman och Eberhardson har man dock varit alltför isolerade på sin institution och man planerar att i framtiden vara mer utåtriktade. Det skulle innebära att man marknadsför sig bättre och bland annat går ut med att man finns tillgängliga för till exempel andra lärare på skolan, i fall att de behöver råd och tips om hur man kan föra in ett miljötänkande i undervisningen. Det finns vidare en tydlig efterfrågan från studenthåll på inslag av miljöfrågor och hållbar utveckling. Denna efterfrågan är ett viktigt skäl till att studenterna överhuvudtaget söker sig till programmet. Miljöintresset avspeglas också i studenternas val av uppsatsämnen. Av 46 undersökta C-uppsatser var 44 direkt miljörelaterade, det vill säga ca. 96%. Av de 8 undersökta D-uppsatserna behandlade 7 stycken miljöaspekter på ett direkt sätt, det vill säga ca. 88%.⁴⁰

---

⁴⁰ www.eki.mdh.se/kurshemsidor/ekologisk_ekonomi/wg0160/slutversioner.htm, ej angett vilket år uppgifterna gäller. 01-04-18

4.4 Sveriges Lantbruksuniversitet, Ultuna

Vi intervjuade Peter Frykblom som är lektor på ekonomiska institutionen på SLU. Han har tidigare suttit med i programnämnden. (Vi sökte även ordföranden för programnämnden och programkoordinatören, dessa personer var dock inte möjliga att boka in för en intervju under den aktuella tidsperioden.)

4.4.1 Programmets upplägg och ledning

På SLU i Uppsala finns två ekonomutbildningar: agronomekonomprogrammet och ekonomprogrammet med naturresursinriktning. Agronomekonomprogrammet leder inte till en magisterexamen i ekonomi utan till en agronomexamen. Vi har därför valt att enbart undersöka ekonomprogrammet med naturresursinriktning som bättre kan jämföras med de andra ekonomutbildningarna i vår studie.

Programmet är ganska nytt, det har bara funnits sedan 1995. Studenterna kan när de är färdiga ta ut en kandidat- eller magisterexamen. De inledande två åren läser studenterna parallellt med agronomekonomprogrammet. Det första året läser studenterna 5 poäng av en kurs som kallas för Sesam, en introduktionskurs till universitetsstudier. Nästa fem poäng handlar om naturresursernas bruk och där behandlas bland annat vad en naturresurs betyder för olika yrkesgrupper. Resten av terminen ägnas åt 10 poäng biologi. Termin två läser studenterna 10 poäng företagsekonomi och 10 poäng matematik och statistik. Termin tre läser man 20 poäng nationalekonomi och termin fyra 10 poäng företagsekonomi och 10 poäng handelsrätt. De viktigaste inslagen i programmet är empiri och analys. Ambitionen är att studenterna ska lära sig tillämpningar på olika fall utifrån teorin. Även om programmet är ganska nytt har det reviderats några gånger tack vare en del barnsjukdomar. Biologikursen har inriktats mer mot ekologi, och matematiken har anpassats till samhällsvetare och då främst ekonomer.

Det finns en programnämnd som är gemensam för de båda ekonomutbildningarna. I den finns studentrepresentanter, yrkesrepresentanter och studierektorer. Nämnden är relativt informell och det råder en öppen stämning tack vare att institutionen är ganska liten och de flesta känner varandra bra. Den ytterst ansvarige instansen för beslut som fattas i programnämnden är fakultetsnämnden, men programnämnden har stor makt att påverka dessa beslut.

4.4.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

På ekonomprogrammet med naturresursinriktning tar miljöfrågor upp en betydande del av utrymmet även om det i grunden är ett traditionellt program. Tonvikt på miljöaspekter är SLU:s sätt att profilera sig gentemot Uppsala Universitets program enligt Frykblom. Han uppskattar att grundkursen i nationalekonomi tar upp miljöaspekter motsvarande ca. tre poäng. Sammantaget på hela programmet erbjuds det ca trettio poäng nationalekonomi som är direkt miljöinriktade. Inom företagsekonomin läser man på A-nivån om miljöredovisning men det totala innehållet av miljö är i övrigt mindre än inom nationalekonomin. Angreppssättet är traditionellt neo-klassisk och miljöekonomi är SLU:s starka kort. Studenterna lär sig metoder för att prissätta miljön men diskuterar även svårigheter med ett sådant tillvägagångssätt.

4.4.3 Förkommer något samarbete över ämnesgränserna?

Angående tvärvetenskaplighet och samarbete mellan olika discipliner säger Frykblom att det främst rör sig om samarbete mellan nationalekonomi och företagsekonomi. Han tror att det på Ultuna förekommer ett ovanligt stort mått av samarbete mellan företagsekonomi och nationalekonomi eftersom de sitter i samma hus och ligger under samma institution. Andra, mer tvärvetenskapliga samarbeten, förekommer enligt Frykblom i introduktionskursen Naturresursernas bruk och i miljöcertifieringskursen. Där kommer det bland annat in föreläsare som sysslar med biologi och materialflöden. På det stora hela är varken kurserna i nationalekonomi eller företagsekonomi särskilt tvärvetenskapliga anser Frykblom. De flesta gästföreläsare kommer från näringslivet och inte från andra institutioner.

4.4.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Ekonomprogrammet med naturresursinriktning är neoklassiskt till upplägg och innehåll både inom företagsekonomi och nationalekonomi med en specialisering mot miljöekonomi.

Frykblom menar att det förekommer en diskussion med studenterna om andra perspektiv och att det, för den som vill ha alternativ, finns möjligheter att läsa kurser i institutionell ekonomi vid SLU. Det har vid SLU hörts kritiska röster mot den neoklassiska grundsynen, vilket har gjort att lärare vid programmet nu tar upp alternativa teorier enligt Frykblom. Man är dock försiktig med att lära studenterna alternativa teorier alltför tidigt i utbildningen utan ser helst att studenterna skolas in i det neoklassiska synsättet först, för att inte "förvirra dem".

Frykblom anger att den neoklassiska teorin är den mest etablerade, och enligt hans personliga uppfattning är det oftast de studenter som har svårt att lära sig den neoklassiska teorin som intresserar sig för alternativa synsätt.

4.4.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

Ekonomi är enligt Frykblom inte fritt från värderingar och han påtalar att den exempelvis innehåller värderingar i synen på människan. Denna problematik tas dock inte upp på A-nivån i ekonomiämnena vid SLU. Miljöekonomin ses som en bland andra inriktningar inom nationalekonomi. Frykblom undrar om man ens behöva läsa inriktning mot miljöekonomi för att kunna agera som miljöekonom. Frykblom uppger att han själv kan lösa alla de ekonomiska problem han stöter på utan att exempelvis ha några biologiska kunskaper. Ekonomer anses ha ett ansvar för miljöproblemen och Frykblom tror att en sådan inställning finns hos alla på SLU. Han tror vidare att miljöekonomers anseende har förbättrats avsevärt den senare tiden. De har fått en stadigare grund att stå på och slipper den tidigare ”trädkramarstämpeln”.

4.4.6 Framtida miljöintegrering

Miljöekonomi anses alltså vara etablerat nu och några visioner om att integrera miljö och hållbar utveckling mer i framtiden verkar inte finnas. Om någon skulle vara drivande skulle det enligt Frykblom vara lärare och studenter, men något intresse från studenthåll finns inte. Policydokument från ledningshåll rörande miljöintegrering spelar en mindre roll enligt Frykblom. Rörande studenter påpekas att de är mest kritiska i början för ”styrmedel och sånt” men att kritiken avtar efter ett tag. Den intervjuade säger att ett visst mått av hjärntvätt förekommer, ”att lära sig tänka på ett visst sätt”. Valet av ämnen till examensarbeten tyder dock på ett intresse för miljöfrågor bland studenterna, åtminstone bland dem som skriver inom ämnet naturresurs- och miljöekonomi. Av de totalt 88 undersökta examensarbetena handlade 34 direkt om miljö, det vill säga ca. 39%. Av de examensarbeten som var skrivna inom naturresurs- och miljöekonomi var siffran 16 av 22, det vill säga ca. 73%.⁴¹

4.5 Stockholms Universitet

Vi har valt att intervjua Sten Köpniwsky som är studierektor för företagsekonomiska institutionen och ordförande för ledningsgruppen för ekonomlinjen. Vi har också försökt att

---

⁴¹ www.ekon.slu.se. Uppgifterna gäller både företagsekonomi och nationalekonomi för åren 1997 till 2000. 01-04-18.

nå studierektorn vid nationalekonomiska institutionen vid Stockholm Universitet, denna person har dock inte gått att nå inom de givna tidsramarna.

4.5.1 Programmets upplägg och ledning

Studenterna vid Stockholms Universitet kan ta en kandidat- eller magisterexamen. De första två åren är traditionellt upplagda och obligatoriska för samtliga studenter med 20 poäng företagsekonomi, 20 poäng nationalekonomi, en fördjupning i något av dessa två ämnen omfattande 20 poäng samt en valfri termin. Den femte terminen får studenterna välja inriktning för att fördjupa sin utbildning inom något område. Företagsekonomi är baserad på fyra grundpelare: Administration/Management, Redovisning, Finansiering och Marknadsföring. Populärast bland studenterna är Finansiering. Nationalekonomin är i sin tur uppdelad på två delområden, makroekonomi och mikroekonomi. Ekonomiprogrammet har funnits sedan 1977 och har inte förändrats nämnvärt sedan 1993, då nya regeringsförordnanden kom om hur utbildningar bör vara upplagda. Som en följd av detta fick studenterna större valfrihet mellan kurser på programmet och många obligatoriska moment försvann. Trots att programmet inte ändrats så många gånger menar Köpniwsky ändå att innehållet i kurserna förändras ofta.

Det finns ingen programnämnd på Stockholms Universitet utan en ledningsgrupp, som Köpniwsky är ordförande för. Ledningsgruppen är dock i princip nedlagd sedan utbildningsreformen 1993 i samband med att ansvaret för ekonomi och innehåll lades på institutionerna. Institutionerna bestämmer alltså över hur kurserna ska se ut och vad de ska behandla. Det är också institutionerna som ger förslag på nya kurser i programmet, som Köpniwsky och vidare fakultetsnämnden beslutar om. Detta innebär att det inte finns någon instans som driver programmets utveckling utifrån ett helhetsperspektiv.

4.5.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

Miljöaspekter och hållbar utveckling tas upp i begränsad omfattning på ekonomiprogrammet på Stockholms Universitet. Sammantaget får miljöaspekter litet utrymme om man ser till det totala kursinnehållet under de grundläggande åren. En av kursböckerna på grundkursen i redovisning handlar dock om miljöekonomi, skriven av en anställd vid institutionen. Det resterande inslaget av miljöfrågor i utbildningen beror mycket på vilken inriktning studenterna väljer. En av de fem inriktningarna är miljö/ekonomi och där behandlas miljöfrågor mer ingående. Köpniwsky anmärker dock att det är mycket få studenter som

väljer miljöinriktningen. Han nämner också att det finns ett påbyggnadsår i miljöledning/miljörevision som inte är strikt kopplat till ekonomiprogrammet, men som många miljöintresserade ekonomer kan tänkas välja istället för programinriktningen.

Köpniwsky har svårt att uttala sig om innehållet i de nationalekonomiska kurserna men antar att miljöeffekter endast tas upp som en sorts tillämpning på cost/benefit-analyser. På frågan om hur hållbar utveckling integreras i utbildningen säger Köpniwsky att det gör det praktiskt taget inte, förutom inom miljö/ekonomi-inriktningen som för övrigt är en ”katastrof när det gäller intresse från studenterna”. Angående vilka vinklingar på hållbar utveckling som tas upp svarar Köpniwsky att han inte ser hållbar utveckling som kopplat till sociala frågor. Som han ser det handlar det mer om att ta hand om produktionsutsläpp så att man inte ökar utsläppen. Studenterna kommer i kontakt med miljöeffekter genom strikt monetära termer men Köpniwsky ser inte det som något negativt. Monetära termer är ekonomernas främsta redskap påpekar han. Köpniwsky kommer in på att allt fler företag tar in miljöfrågor i sin verksamhet i och med att fler och fler blir miljöcertifierade. Han menar att om en nyexaminerad student kommer till ett företag som är långt framme på miljöområdet kommer det bli naturligt att han/hon lär sig sådana saker då, inom företaget. Köpniwsky menar att universitetet lär studenterna ren redovisning och att studenterna sedan kan tillämpa detta på i stort sett vad som helst, vare sig det rör miljö eller ej.

4.5.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?

När det gäller nationalekonomi anser Köpniwsky att det inte sker särskilt mycket utbyte med andra ämnesområden. Nationalekonomi är ett snävare definierat och mer slutet ämne än företagsekonomi, enligt honom. Företagsekonomi däremot har utbyte med flera andra discipliner, bland annat sociologi, kognitiv psykologi och biologi. En del av dessa samarbeten sker först på högre nivå.

4.5.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Köpniwsky kunde inte uttala sig om de nationalekonomiska kurserna. Han ansåg dock att ekonomisk vetenskap utgår ifrån klassiska teorier och att dessa är neutrala. Något behov av alternativa teorier anser han inte finnas.

4.5.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

Köpniwsky anser att ekonomiämnena inte är politiska, men att nationalekonomernas uttalanden ibland kan uppfattas som om att de tar ståndpunkt. Han menar dock att det visst finns vissa ideologier som kan vara förknippade till nationalekonomin, såsom liberalismen och socialismen. Köpniwsky tror dock att det faktum att ekonomiämnena kan föra med sig vissa värderingar inte görs uppenbara för studenterna, i och med att de presenteras som helt värderingsfria.

Angående ekonomers ansvar för miljöproblematiken får vi svaret att Köpniwsky ”förmodar att ekonomer har ett ansvar liksom alla andra”. Det ekonomer kan bidra med är att påvisa kostnader och därmed också passande åtgärder, som kan utgöra underlag till beslutsfattare och politiker.

4.5.6 Framtida miljöintegrering

Om hållbar utveckling skulle integreras i större utsträckning i framtiden vore det enligt Köpniwsky genom att man skulle ta upp miljökonsekvenser av allt man sysslar med. Man ser ingen efterfrågan från studenthåll idag på en sådan integrering, vilket exempelvis visar sig i det låga sökandeantalet till inriktningen miljöekonomi. Det låga intresset för miljöfrågor från studenthåll visar sig även i deras val av uppsatsämnen. 2 stycken av 14 undersökta C-uppsatser var direkt miljörelaterade, det vill säga ca. 14%. För D-uppsatserna var siffran 0%.⁴²

4.6 Uppsala Universitet

Den person som vi intervjuade på Uppsala Universitet heter Lars Hallén och är samordnare för ekonomprogrammet. Hallén är företagsekonom och kunde inte med säkerhet upplysa oss om fakta kring de nationalekonomiska kurserna. Vi genomförde därför en intervju med Sven-Åke Carlsson som är studierektor för nationalekonomiska institutionen och även sitter med i samrådsgruppen för ekonomprogrammet.

---

⁴² www.ne.su.se/education/grundutbild/cd/vt01/duppex.htm, .../cuppex.htm. Uppgifterna gäller ämnet nationalekonomi år 2000. 01-04-18

4.6.1 Programmets upplägg och ledning

De studenter som läser vid ekonomiprogrammet i Uppsala kan ta 160 eller 180 poäng på programmet och välja mellan fyra olika huvudämnen: företagsekonomi, nationalekonomi, ekonomisk historia eller statistik. De har även möjligheten att välja ett språk som inriktning, då läser man 180 poäng och får en magisterexamen med internationell inriktning. Om studenten väljer företagsekonomi som huvudämne läser denne minst 20 poäng nationalekonomi. Väljer man nationalekonomi läser man minst 20 poäng företagsekonomi. Det första året är styrt, då samtliga studenter läser en termin företagsekonomi och en termin nationalekonomi. Därefter ska studenterna läsa samhällsvetenskapliga biämnena. Nytt för i år är att man från programledningens sida har börjat rekommendera studenterna att läsa antingen ekonomisk historia, ekonomisk geografi, handelsrätt eller datavetenskap. Programmet startade för 30 år sedan och har reviderats ett antal gånger sedan dess. En förändring som inträffat på senare tid är att valfriheten är ganska stor på programmet till skillnad från tidigare då kursutbudet var helt styrt.

Det finns inget programråd för ekonomiprogrammet, däremot en samrådsgrupp som ansvarar för programmet. I den gruppen finner man studierektorer från de fyra ekonomiska ämnena, statistik, datavetenskap och handelsrätt samt från romanska och slaviska språk. En student får representera sina kurskamrater i gruppen. Gruppen träffas ungefär två till tre gånger per termin då man diskuterar frågor som rör programmets innehåll och funktion. Som hos de flesta andra grupper i vår undersökning har samrådsgruppen stort inflytande över vilka kurser programmet ska innehålla och hur upplägget ska se ut för övrigt, medan fakultetsnämnden är det högsta beslutande organet. Något som samrådsgruppen medvetet inte ansvarar för är vad kurserna ska innehålla, det är upp till varje institution att ansvara för. Hallén menar att varje ämne har sin kompetens, vilken de i samrådsgruppen inte bör lägga sig i. Institutionerna vet själva bäst hur deras kurser ska se ut. Initiativ till kursförändringar kommer från lärare som diskuterat igenom detta med sin institution.

4.6.2 Hur tar utbildningen upp miljöfrågor och hållbar utveckling?

Hållbar utveckling och miljöfrågor tar inte speciellt stor plats i programmet. När vi frågar Hallén nämner han påbyggnadsåret i miljörevision (som är nedlagt sedan ett par år tillbaka). Han har för övrigt lite svårt att svara på hur miljöfrågor tas upp under grundutbildningen, men vet att det inte finns några särskilda kursmoment som behandlar ämnet. Inom ämnet organisationsteori tas företagsstrategier upp och begreppet hållbar utveckling kommer då in.

Det handlar om miljömässigt uthålliga strategier och att tänka i kretsloppsbanor. Sådana frågor behandlas i den omfattning litteraturen tar upp dem. Hallén menar att alla moderna böcker har avsnitt som berör miljön och att kurserna därmed tar upp dessa frågor.

Inom nationalekonomin tas miljöeffekter upp redan på A-nivån, förklarar Carlsson. Han visar oss ett paper där han har sammanställt hur miljöeffekterna behandlas (se bilaga 3). På det står den klassiska synen från nationalekonomin återgiven, d.v.s. att det vid händelse av miljöförstöring uppkommer en skillnad mellan företagets kostnader och samhällets kostnader. Tre metoder nämns som lämpliga för att komma tillrätta med denna skillnad. Dessa är 1. Regleringar och förbud, 2. Avgifter på miljöpåverkande verksamhet, 3. Säljbara utsläppsrättigheter. Carlsson förklarar att ekonomer överlag inte förordar den första vägen, regleringar och förbud. Istället förordar de nummer två, avgifter, och speciellt nummer tre, säljbara utsläppsrättigheter. Papperet innehåller också det traditionella svaret på vad som händer när det blir brist på en naturresurs, då tre förmodade delfenomen antas uppstå som ett svar på den uppkomna bristen: Efterfrågan minskar, nya råvarukällor hittas och substitut till råvaran uppkommer. Detta är alltså vad grundkurserna tar upp om miljöfrågor enligt Carlsson.

4.6.3 Förekommer något samarbete över ämnesgränserna?

Inom företagsekonomin förekommer liten grad av utbyte mellan ämnesgränser enligt Hallén. Det är lite av en princip på utbildningen, enligt honom, att undvika samarbete över ämnesgränserna eftersom man anser att varje ämne har sin egen kompetens. Ambitionen är ”att inte gå in och kvacka på andras områden”. Man ser gärna att studenterna får en bredd i utbildningen men ser helst att de får det genom att läsa separata biämnena. Han tillägger att det inte är många studenter som rör sig utanför fakultetsgränsen, språkkurserna undantagna. I framtiden kommer man dock att lägga in gästföreläsare från andra ämnesområden under introduktionskursen. Gästföreläsare från näringslivet förekommer i dagsläget då och då på kurserna.

När det gäller nationalekonomi svarar Carlsson att det förekommer samarbete med matematik och statistik, främst då på C- och D-nivå samt på forskningsnivå. Han menar att graden av ämnesutbyte främst är en fråga om resurser. Lärarna känner redan att de har svårt att hinna få med allt som ingår i deras egna ämnen. I grundutbildningen förekommer därför inte särskilt mycket utbyte. För övrigt har han samma syn på samarbete som Hallén, de vill inte gärna lägga sig i andra institutioners arbete.

4.6.4 Tas andra skolor än den neoklassiska upp i utbildningen?

Hallén ställde sig tveksam till behovet att ta upp andra delskolor inom företagsekonomin. Poängen med utbildningen är att den ska leda till ett framtida yrke, och därför måste den innehålla matnyttiga kurser som ger studenterna mycket ”kött på benen”. För mycket reflekterande skulle enligt honom vara för komplicerat för studenterna. Att ta upp diskussionen om andra teoretiska resonemang skulle alltså skapa alltför stor förvirring.

Inom nationalekonomin tas det inte upp andra delskolor. Carlsson såg inte heller något som helst skäl till att göra det eftersom neoklassisk teori enligt honom är den enda allmänt accepterade teorin inom nationalekonomi. Det finns ingen kritik mot den traditionella teoribildningen från utbildade ekonomer, enligt Carlsson. Den enda han känner till som kritiserar den skulle vara Peter Söderbaum. Kritiken kommer istället från så kallade ”cranks”⁴³ eller självutnämnda experter som inte är kunniga i ekonomi, menar Carlsson. Institutionell ekonomi ser han inte som någon alternativ delskola utan menar att de använder samma grundantaganden men fokuserar på andra saker.

4.6.5 Vilken syn på ekonomivetenskapen förmedlas och vilket ansvar anser sig ekonomer ha för hållbar utveckling?

Nationalekonomi anses enligt Carlsson vara en fristående vetenskap (i bemärkelsen icke-samhällspåverkande vetenskap) samtidigt som den har politiska inslag. På institutionen försöker man att ge studenterna båda delarna, enligt Carlsson. Visserligen kan de bli kritiserade av studenter för att vara för verklighetsfrånvända och för att använda alltför förenklade modeller, men enligt Carlsson är det inte det väsentliga, utan istället hur väl modellerna förutsäger och stämmer med verkligheten. Om de kan göra det, oavsett grad av förenkling, anses de vara bra och fullständiga. På vår förfrågan om detta diskuteras med studenterna menar han att det står i böckerna.

Hallén anser att ekonomer har samma ansvar som alla andra samhällsmedborgare. Han nämner termen ”accountability” som han tolkar som att alla medborgare har ett ansvar att redovisa effekterna av vad man gör, för samhället men också för sitt eget samvete. Vidare anges att universitet har ett något större ansvar eftersom där finns kritiskt forskande enheter

---

⁴³ Översättning: exentrisk individ, original. *Norstedts Stora Engelsk-Svenska Ordbok.*

vilket leder till ett speciellt ansvar för vad man vet om världen. Akademiska lärare har också möjligen ett extra ansvar. Carlsson anger också att ekonomer har ett ansvar för miljön och att det även framkommer av läroboken. Det anges vidare att till exempel grundkursen i nationalekonomi absolut förmedlar ett ansvar till studenterna. Carlsson tror att studenterna får en lite bättre bild av miljöfrågor efter kursen än de hade innan, det kommer dock upp kritik från studenthåll om att bilden av miljöfrågor är alltför teknisk.

4.6.6 Framtida miljöintegrering

När vi frågade huruvida miljö och hållbar utveckling bör integreras mer i utbildningen svarade Hallén att ”absolut, men inom vilket ämne?” Han hade uppfattningen att det skulle vara allmänt svårt att genomföra en sådan integrering. Carlsson ansåg att miljöfrågor inte behöver integreras mer, för att de redan kommer upp på ett tillfredsställande sätt. Han hade inte heller sett någon efterfrågan från studenthåll. Uppgiften om lågt studentintresse för miljöfrågor stämmer väl in med deras val av uppsatsämnen. Av 64 undersökta D-uppsatser är endast 5 stycken direkt miljörelaterade, det vill säga ca. 8%.⁴⁴

5. Diskussion

5.1 Miljöeffekter och hållbar utveckling i utbildningen- en bristvara

Den övergripande bilden som träder fram ur vår undersökning är att hållbar utveckling och andra miljöfrågor intar en tämligen perifer roll i dagens ekonomiprogram. Överlag behandlas miljöskador på det traditionella sättet, det vill säga som externa effekter som inte direkt länkas till företagets eller samhällets verksamhet. Man kan säga att utbildningarna mest inriktar sig på hur företag och ekonomier rent funktionellt fungerar och väljer bort att analysera konsekvenserna av dessa funktioner på omvärlden. Papperet vi fick från Uppsala Universitet är ganska talande för hur miljöaspekterna tas upp inom de neo-klassiska teorierna. Problemen med miljöskador betecknas som skillnader mellan företagets och samhällets kostnader och lösningen på detta problem ter sig enkel. Skillnaderna kan utjämnas med hjälp av regleringar, avgifter eller säljbara utsläppsrättigheter. Situationen med sinande naturresurser ses om möjligt som ännu mindre problematisk. Om en resurs tar slut kommer det att dyka upp

substitut som blir lönsamma genom de prisstegringar som den gamla resursen råkar ut för. Problem kring miljöförstöring och dylikt behandlas alltså ganska summariskt för att inte säga naivt. Vi har generellt sett inte stött på något vidare intresse för att analysera problematiken mer ingående. Med tanke på den enkla nivån miljöfrågor behandlas på verkar de inte uppta någon större plats i lärarnas tankevärld. De som inte har funderat så mycket på dessa frågor verkar heller inte ha funderat över vilken grundsyn på miljöfrågor deras kurser förmedlar till studenterna.

Vid en närmare undersökning visade det sig dessutom att de intervjuade har ganska skilda syner på vad det innebär att utbildningen ”tar upp miljö och hållbar utveckling”, dels mellan vår och deras uppfattning och dels mellan de intervjuade. När vi frågar representanterna från programmen har de nämligen ganska olika uppfattningar om hur deras utbildningar tar upp miljöeffekter och hållbar utveckling. En position, som Handelshögskolan, Stockholms Universitet och Uppsala Universitet har, är att deras utbildning tar upp miljöfrågor och hållbar utveckling på ett tidigt stadium och i förlängningen att alla deras kurser tar upp detta ämne. Man menar att kurserna automatiskt behandlar miljöfrågor i och med att de nya böckerna har kapitel som tar upp dem. De som är av den meningen att integreringen är tillräcklig, har oftast också svårt att se hur frågorna skulle kunna integreras mer i framtiden och har anmärkt att ekonomi ursprungligen står för hantering av resurser eller hantering av knappa resurser. De menar bland annat att de teorier som lärs ut handlar om resursutnyttjande generellt och kan tillämpas på i princip alla sorters frågor, miljöfrågor inkluderat. Om studenterna väljer att använda sina teorier och modeller på miljöfrågor är det helt upp till studenterna själva, men utbildningens roll är varken att förorda det ena eller det andra. Tydligt är att man anser att utbildningen som ges är fri från underliggande värderingar.

Undersökningen av uppsatstitlar uppvisar stora skillnader mellan utbildningarna. Även om det kan diskuteras vilka slutsatser det går att dra från detta tycker vi resultatet är intressant. Resultatet stämmer för övrigt väl överens med vårt allmänna intryck av utbildningarna.

---

⁴⁴ www.nek.uu.se/under/cduppsats/UppsDvt99.html, [../duppsvt00.html](http://www.nek.uu.se/under/cduppsats/UppsDvt00.html), [../Duppsht99.html](http://www.nek.uu.se/under/cduppsats/UppsDvt99.html). Uppgifterna gäller år 1999 och 2000. 01-04-18

5.2 Tvärvetenskaplighet - en outnyttjad resurs

Bland de utbildningar vi har granskat har endast programmet för ekologisk ekonomi angett en tvärvetenskaplig metod som ett eftersträvat arbetssätt. De har problemlösande som arbetsform, med betoning på de mångfacetterade problemen kring samhällets miljöpåverkande sidor. Ett tvärvetenskapligt angreppssätt är något som därför kommer in naturligt och utgör en förutsättning för ämnet i sig. Hos de mer traditionella ekonomutbildningarna tar tvärvetenskaplighet, om den överhuvudtaget förekommer, en något annorlunda form. Där är målet med tvärvetenskap att med hjälp av inslag från ämnen som till exempel psykologi och sociologi, fördjupa och bredda förståelsen för hur exempelvis människor och företag fungerar.

Tvärvetenskap handlar också om en förståelse för de egna teoriernas begränsningar. Inslag av synsätt från andra ämnen hjälper helt enkelt studenterna att inse vad det är som deras egna teorier missar, och skapar en förståelse för dessa synsätts värde. Eller borde göra, bör man kanske tillägga, för just den sortens influenser har i vår kartläggning lyst med sin frånvaro. Det stora flertalet av de representanter för programmen vi har intervjuat uppger nämligen att inget eller mycket litet samarbete av den typen existerar. På Uppsala Universitet har man som uttalad linje att inte gå in och ”kvacka på varandras område”⁴⁵. ”Var och en har sin egen kompetens”⁴⁶ och andra tankesätt får man ta till sig genom att läsa separata kurser som biämnena. Generellt sett verkar det råda de uppfattningen att ”ekonomin räcker i sig själv”⁴⁷. Detta kontrasterar mot den tämligen vanliga beskyllningen om reduktivism och trångsynthet, som ekonomer får utstå från ”icke-ekonomer”. Man kan fråga sig om den debatten möjligen har bidragit till att göra skyttegravarna djupare och cementera positionerna ytterligare. Att det är såpass liten efterfrågan på tvärvetenskaplighet och nya synsätt från studenthåll ser vi som en bekräftelse på en dålig insikt om det egna ämnets ramar. Det faktum att studenterna tacksamt tar emot en lära såsom absolut sanning brukar inte, och bör heller inte, ses som något positivt. Varken med tanke på den vetenskapliga utvecklingen och det samhälleliga framskridandet. Att ingen av de ekonomer vi har talat med har reflekterat över detta är anmärkningsvärt.

---

⁴⁵ Intervju med Lars Hallén, 01-05-11.

⁴⁶ Intervju med Lars Hallén, 01-05-11.

⁴⁷ Intervju med Kjell Gustavsson, 01-04-23.

5.3 Om vetenskapsteoretisk insikt och pluralism inom ekonomiämnen

Enligt vår erfarenhet får de allra flesta samhällvetenskapsstudenter på ett tidigt stadium i utbildningen lära sig att deras och all annan vetenskap utgår ifrån ett visst vetenskapsteoretiskt perspektiv. Inom samhällsvetenskapliga program ingår ofta en kurs då olika perspektiv analyseras, samt kritik från skilda håll tas upp och bemöts. En sådan diskussion om alternativa synsätt är viktigt för att ge studenterna en bild av den verklighet vi lever i, som ju består av problem som behöver angripas från flera håll. Om studenten har en viss kunskap om andra teorier och synsätt eller i alla fall är medveten om den kritik som de traditionella teorierna utsätts för, kommer han eller hon att kunna samarbeta och diskutera med många människor samt förstå deras synsätt även om de kanske inte delar åsikt. På flertalet av de ekonomutbildningar vi har studerat håller programledningen inte med oss i denna fråga. Vi har i resultatdelen redovisat åsikter från till exempel Uppsala Universitet, SLU och Handelshögskolan som säger att studenterna enbart blir förvirrade av att undervisas i alternativa synsätt. Det är dock inte frågan om några revolutionerande och samhällsfarliga teser, som man skulle kunna tro av deras uttalanden. Vi efterlyser bara en redogörelse för vilken teoribildning och ideologi studenterna skolas in i så att de är medvetna om det, som följs av en kort presentation av alternativa synsätt och kritik. Att hänvisa till studenternas bristande förmåga att bearbeta sådan information är inte försvarbart.

Vår intention är inte att kritisera den positivistiska vetenskapsteorin eller neo-klassicismen som skola. Det vi reagerar mot är att studenterna inte får veta att det är just denna skolas verktyg de får och att det finns andra verktyg som också kunde fungera, som alternativ eller komplement. Som det ser ut i dagsläget examineras flertalet studenter från ekonomiska utbildningar för att sedan få positioner där de bedriver samhällspåverkande verksamheter utan att vara medvetna om vilken ideologisk- och vetenskapsteoretisk bakgrund de använder sig av.

5.4 Varför följer inte skolorna policydokumenten?

Som vi redogjorde för i början av uppsatsen har universiteten och högskolorna ett ansvar att integrera ett hållbarhetsperspektiv i all relevant utbildning vilket påbjuds från flera dokument utöver Agenda 21. Flertalet av de skolor vi undersöker har dessutom en miljöpolicy med ett uttalat mål att miljö- och utvecklingsfrågor bör integreras i all relevant utbildning. Vi har i och med denna undersökning funnit att de mål som satts upp på nationell och lokal nivå inte

uppnått på långa vägar. De ekonomprogram som lyckats bäst med detta är programmet för ekologisk ekonomi i Västerås och ekonomprogrammet med naturresursinriktning på SLU.

Alla ekonomprogram kan givetvis inte bli specialinriktade på miljö som på exempelvis SLU och Mälardalens Högskola. Det kommer alltid att finnas ett behov av ekonomer som är inriktade på traditionell ekonomi. Det viktiga är vad sådana ekonomer ofta missar i form av miljöinsikt och om hållbarhetstanken. Ett hållbarhetsperspektiv måste ingå som ett stående inslag i samtliga utbildningar, menar vi. Uppenbarligen görs inte detta idag och vi har framför allt stött på en tre förklaringar till varför.

För det första framhöll flertalet av de intervjuade ekonomprogrammets fasta struktur som är inarbetad sedan länge och som fungerar tillfredsställande. Man vill helt enkelt inte ändra på ett program som flyter smidigt. Dessutom anser en del, till exempel Handelshögskolan och Uppsala Universitet, att de verktyg som lärs ut är neutrala och kan användas på i stort sett alla ekonomiska problem. Det finns mycket fasta normer på skolorna om vad ekonomer bör kunna. Att blanda in andra perspektiv som är lite utanför den definierade kursplanen skulle krångla till det för studenterna, anser man.

För det andra verkar inte heller finnas någon efterfrågan från studenthåll att få miljöfrågor integrerade i utbildningen. Detta kan naturligtvis bero på flera saker. Problemet är ofta att studenterna vid kursutvärderingar inte alltid tar upp sådana frågor om inte det frågas efter det specifikt. Istället brukar utvärderingarna behandla examineringsättet eller lärarens pedagogik. Vi befår att det inte finns något bra forum för studenterna att mer ingående diskutera innehållet i kurserna. En annan orsak kan vara att lärarna under föreläsningar inte ger miljöfrågorna den tyngd de behöver och därmed signalerar till studenterna att sådana frågor inte kräver vidare analys. Kursledningen signalerar vidare genom kursutbud vilka delar av ekonomiämnet som är viktiga och vilka som är mindre viktiga. Uppropet från Sveriges Förenade Studentkårer tyder ändå på att det finns en efterfrågan från studenterna att diskutera och lära sig om miljö- och utvecklingsfrågor.

För det tredje kan den bristande miljömedvetenheten på skolorna bero på oklara eller obefintliga direktiv från högre instans i organisationen, eller att direktiven känns påtvingade. På Uppsala Universitet hade de intervjuade varken hört talas om universitetets egna miljöpolicy eller att Agenda 21 tog upp utbildningsfrågor. Detta märkte vi var ett generellt

problem. Flertalet av de vi intervjuade menade att de inte hade fått några som helst direktiv från till exempel miljösamordnaren om att hållbar utveckling och miljöfrågor skall integreras i utbildningen, enligt skolans egna miljöpolicy. Det bör också tilläggas att ingen av de intervjuade hade hört talas om Copernicus, trots att alla skolor skrivit under detta måldokument.

5.5 Uppfyller ekonomer sitt ansvar?

Representanterna från Handelshögskolan, Stockholms Universitet och Uppsala Universitet inser att miljöfrågorna endast får en perifer roll, men ser inte något skäl att ändra på saken. De anser att sådana frågor inte hör hemma inom ekonomin och påpekar att ekonomer endast sysslar med att optimera lönsamhet och göra penningmässiga kalkyler. Man kan alltså säga att orsaken till att miljöfrågor får en så pass liten roll som de får idag beror dels på bristande kunskap i själva ämnet och olika syn på den roll som de ekonomiska teorierna har i samhället, dels på en uppfattning att det inte är ekonomernas sak att syssla med sådana frågor. Två program skiljer dock ut sig ganska tydligt i vår undersökning, programmet för ekologisk ekonomi på Mälardalens Högskola och ekonomprogrammet med naturresursinriktning på SLU. Mälardalens Högskolas program i ekologisk ekonomi kan ses som en motreaktion mot den bristande insikt de menar finns i de traditionella läroerna, medan SLU:s ekonomprogram med naturresursinriktning bedriver forskning och utbildning inom de traditionella ramarna, även om man på SLU specialiserar sig på miljöfrågor.

Vi uppmärksammade vidare en stor grad av samsyn mellan företrädaren för det traditionella ekonomprogrammet på Mälardalens Högskola och de från programmet för ekologisk ekonomi om bland annat ekonomers roll och ansvar. Om det är på grund av att de båda finns på Mälardalens Högskola eller ej kan vi inte avgöra. Den största skillnaden dem emellan, och den naturligtvis viktigaste, är dock på det sätt synen implementeras. På det traditionella programmet har den lämnat så gott som inga spår medan den genomsyrar hela utbildningen på programmet för ekologisk ekonomi. Representanten för det traditionella programmet underströk förvisso att hans personliga åsikter förmodligen inte stämde helt överens med resten av kollegiets.

Skillnaderna i syn på ekonomers roll och ansvar är både intressanta och bekymmersfulla. Det är intressant att de svarande ofta under inledningen av intervjuerna tillmäter miljöperspektiv

en ringa betydelse. Längre in i intervjun har de dock kommit fram till att ekonomer ändå har ett ansvar när det gäller att tackla miljöproblemen. Det har blivit uppenbart att de intervjuade har medgett ett ansvar för miljö- och utvecklingsproblematiken för att det anses politisk korrekt. Denna klivna inställning är oroväckande.

Det mest bekymmersfulla ligger dock inte i ansvarsformuleringarna, utan i den mån att högskolornas och universitetens ekonomprogram examinerar studenter som i många fall i deras framtida yrkeskarriärer kommer att få stort inflytande i samhället. Eller som Handelshögskolans grundutbildningschef uttryckte det: ”Ledare har makt och vi utbildar visserligen framtidens ledare, men man kan inte förvänta sig att en företagsledare prioriterar miljöfrågor i en konkurrenssituation”. Man anser på flera skolor att det största ansvaret ligger i att förbereda studenterna för deras framtida yrkesroll, med allt vad det innebär av praktiska och matnyttiga kunskaper och färdigheter. Hållbar utveckling och miljöfrågor kommer därmed långt ner på prioriteringslistan, vilket kan exemplifieras av att SLU:s representant själv anser att han som miljöekonom klarar av att lösa problem utan att kunna något om de naturvetenskapliga ramarna. Detta är intressant med tanke på att ett 10-poängsblock i biologi ligger som en obligatorisk del i programmet i fråga.

5.6 Slutord

Vi eftersöker alltså konstruktiva diskussioner, redan på grundnivå, rörande begrepp såsom rättvisa, etik och miljöpåverkan. Ekonomi är ett betydelsefullt vetenskapsområde som i regel får stort inflytande i samhällsdebatten. Ekonomer har således ett ansvar för att ta hänsyn till och behandla konsekvenserna av modellernas samhällseffekter, även om man säger sig skilja på de av positiv (beskrivande, värdefri) och normativ (värderande) art. Vi ställer oss frågan om det inte bör ingå i alla utbildningar i allmänhet, och i ekonomutbildningar i synnerhet, att lära sig något om de svårigheter som samhället som helhet står inför. Istället för att ägna sig åt en sorts ”löpande-band-produktion av klassiska ekonomer”⁴⁸ med viss individuell inriktning, bör man istället öka medvetenheten om kollektiva utmaningar. Man bör dessutom ge sig in i en diskussion med studenterna om hur de som ekonomer kan anta utmaningen i omställningen till ett hållbart samhälle. Det kan tänkas att det bland annat krävs ett ändrat förhållningssätt till en del av de teorier och modeller man lär ut. Vetenskapsteori är ett stående inslag i andra

---

⁴⁸ Intervju med Kjell Gustavsson, 01-04-23.

samhällsvetenskapliga program och kurser, och det är förvånande att grundläggande kunskaper i vetenskapsteori inte lärs ut inom ekonomiämnena. Ökade inslag av såväl etik och vetenskapsteoretiska diskussioner i kombination med grundläggande kunskaper i ekologi bör vara ett minimikrav för vad varje ekonom bör ha med i sin ”kunskapsportfölj”. Ekonomer bör tackla detta ansvar inom en snar framtid. De naturvetenskapliga och etiska ramarna sätter trots allt gränserna för ekonomers huvudsakliga arena när de teoretiserar och modellerar. Det är därför befogat att kräva att de också bör ha ett hum om ramarna och vad dessa ger för rättesnöre till den egna ekonomiska verksamheten.

Källförteckning

Litteratur

- Bergström Sören, Axelsson Svante, Skånberg Kristian, Nycander Gunnel, *Hållbar ekonomi. Om hushållning och ordning i företag och samhälle*. (Borås: Sveriges Utbildningsradio) 1996
- Denise Theodore C., Peterfreund Sheldon P., White Nicholas P., *Great Traditions In Ethics. Ninth edition*. (Wadsworth Publishing Company) 1998
- Hermele Kenneth, *Ekonomerna, tillväxten och miljön*. (Stockholm: Carlssons) 1995
- Högskoleverket, *Miljöhandboken. Miljöperspektiv i utbildningen- hur då? Så här gjorde vi!* (Stockholm: Printgraf) 2000
- Lübecke Poul (red.), *Filosoflexikonet*. (Borås: Forum AB) 1997
- Miljö- och naturresursdepartementet, *Agenda 21*. (Stockholm: Norstedts) 1993
- Myers Norman, Simon Julian L., *Scarcity or abundance? A debate on the environment*. (New York: W.W. Norton & Company) 1994
- Norstedts Stora Engelsk-Svenska Ordbok. Andra uppl. Norstedts. Stockholm 1993.
- Pihl Håkan, *Miljöekonomi för en hållbar utveckling. Andra upplagan*. (Stockholm: SNS) 1997
- Pålsson Syll Lars, *De ekonomiska teoriernas historia. Andra upplagan*. (Lund: Studentlitteratur) 1999
- Regeringens proposition 1999/2000:28
- Svenska Ekodemiker, *Ekodemisk granskning*. (Stockholm) 2000.
- Söderbaum Peter, *Ekologisk ekonomi. Miljö och utveckling i ny belysning*. (Lund: Studentlitteratur) 1993
- Worster Donald, *De ekologiska idéernas historia*. (Stockholm: SNS) 1996

Internet

- www.swedish-ecodemics.a.se
- www.utbildning.regeringen.se/HUT/hut-index.htm
- www.cre-copernicus.de
- www.nek.uu.se
- www.ne.su.se
- www.eki.mdh.se
- www.ekon.slu.se

www.lacke.tb.su.se/Internt/policy

info.uu.se/Internt.nsf

Muntliga källor

Telefon- samt e-mailkontakt med personalchefen vid Handelshögskolan, Lisa Tilert. 010514

Intervjuer

Badman, Mats. Mälardalens Högskola. Programvärd för programmet för ekologisk ekonomi. 01-04-25.

Bergman, Lars. Handelshögskolan i Stockholm. Grundutbildningschef. 01-04-27

Carlsson, Sven-Åke. Uppsala Universitet. Studierektor för grundutbildningen vid Nationalekonomiska Institutionen. 01-05-11

Eberhardson, Mats. Mälardalens Högskola. Doktorand i Ekologisk ekonomi.

Frykblom, Peter. Sveriges Lantbruksuniversitet. Lektor Ekonomiska Institutionen. 01-05-10

Gustavsson, Kjell. Mälardalens Högskola. Studierektor vid Institutionen för ekonomi och informatik. 01-04-23.

Hallén, Lars. Uppsala Universitet. Samordnare för ekonomiprogrammet vid Företagsekonomiska Institutionen. 01-05-11

Köpniwsky, Sten. Stockholms Universitet. Studierektor vid Företagsekonomiska institutionen. 01-04-07

Bilaga 1

Intervjuguide

Hur är ekonomprogrammet upplagt i stora drag?

När startade det?

Vilka är de viktigaste inslagen?

Har upplägget på ekonomprogrammet förändrats i något avseende de senaste tio åren?

Vilka personer/ ämnesbakgrunder ingår i programnämnden?

Hur ofta träffas nämnden?

Hur fungerar planeingsprocessen för ekonomprogrammet? (d.v.s hur slås innehållet fast, vilka remissrundor går förslag ut på o.dyl.)

Har ekonomprogrammet förändrats mycket sedan starten?

Har företagsekonomer någon form av utbyte med andra ämnesområden inom samhälls-/naturvetenskaperna?

Har nationalekonomer någon form av utbyte med andra ämnesområden inom samhälls-/naturvetenskaperna?

Nationalekonomer blir ibland kritiserade just för att inte ta in influenser från andra ämnesområden, hur ser ni på det?

Ibland hörs även kritiska röster inom det nationalekonomiska fältet om att andra delskolor förutom de neoklassiska inte får utrymme, hur bemöter ni denna kritik?

Händer det att eventuella förändringar av grundläggande tankesätt diskuteras i nämnden?

Finns miljöeffekterna med i de företagsekonomiska kalkylerna som lärs ut vid er skola?

Finns miljöeffekterna med i de nationalekonomiska modellerna som lärs ut vid er skola?

Om miljöeffekterna behandlas, får de en central eller perifer roll?

Hur anser Ni att man bör tackla miljöproblemen inom de ekonomiska vetenskaperna, ska de behandlas genom värderingar i monetära termer eller på något alternativt tillvägagångssätt?

Anser ni att de ekonomiska vetenskaperna har något sorts ansvar för att behandla hur man skulle kunna lindra/lösa miljöproblemen?

Ser ni på nationalekonomin som fristående eller som en "political economy"?

Vad lägger du personligen in i begreppet "hållbar utveckling"?

Enligt din definition, hur integreras hållbarhets aspekter i undervisningen på ekonomlinjen?

Om man förutom ekologiska hänsyn lägger in även sociala och ekonomiska hänsyn för framtida generationer i begreppet enligt Agenda 21-definitionen, hur integreras hållbarhetsaspekterna då?

Hur anser ni personligen att man bör integrera hållbar utveckling i ekonomprogrammet?

Finns efterfrågan från studenter av alternativa synsätt eller miljöintegrering i utbildningen?

Bilaga 2

Copernicus University Charter

Principles of action

1. Institutional commitment: Universities shall demonstrate real commitment to the principle and practice of environmental protection and sustainable development within the academic milieu.
2. Environmental ethics: Universities shall promote among teaching staff, students and the public at large sustainable consumption patterns and an ecological lifestyle, while fostering programmes to develop the capacities of the academic staff to teach environmental literacy.
3. Education of university employees: Universities shall provide education, training and encouragement to their employees on environmental issues, so that they can pursue their work in an environmentally responsible manner.
4. Programmes in environmental education: Universities shall incorporate an environmental perspective in all their work and set up environmental education programmes involving both teachers and researchers as well as students - all of whom should be exposed to the global challenges of environment and development, irrespective of their field of study.
5. Interdisciplinarity: Universities shall encourage interdisciplinary and collaborative education and research programmes related to sustainable development as part of the institution's central mission. Universities shall also seek to overcome competitive instincts between disciplines and departments.
6. Dissemination of knowledge: Universities shall support efforts to fill in the gaps in the present literature available for students, professionals, decision-makers and the general public by preparing information didactic material, organizing public lectures, and establishing training programmes. They should also be prepared to participate in environmental audits.
7. Networking: Universities shall promote interdisciplinary networks of environmental experts at the local, national, regional and international levels, with the aim of collaborating on common environmental projects in both research and education. For this, the mobility of students and scholars should be encouraged.
8. Partnerships: Universities shall take the initiative in forging partnerships with other concerned sectors of society, in order to design and implement coordinated approaches, strategies and action plans.
9. Continuing education programmes: Universities shall devise environmental educational programmes on these issues for different target groups: e.g. business, governmental agencies, non-governmental organizations, the media.
10. Technology transfer: Universities shall contribute to educational programmes designed to transfer educationally sound and innovative technologies and advanced management methods.

Bilaga 3

Papperet vi fick av Sven-Åke Carlsson vid nationalekonomiska institutionen, Uppsala Universitet:

Vid negativa externa effekter typ miljöförstöring uppkommer en skillnad mellan privata kostnader (företagets) och sociala kostnader (samhälleliga eller samhällets).

Metoder att komma tillrätta med detta:

1. Regleringar, förbud
2. Avgifter
3. Säljbara utsläppsrätter

Uttömbara resurser typ kol, olja.

Vad händer vid bristsituation?

Prisökning vilket får tre effekter:

1. Efterfrågan minskar (sparar, effektivare användning etc)
2. Nya råvarukällor (lönsamt att exploatera, söka efter nya etc)
3. Substitut (varan ersätts av andra varor)